INDRUK VAN DE TIJDGEEST

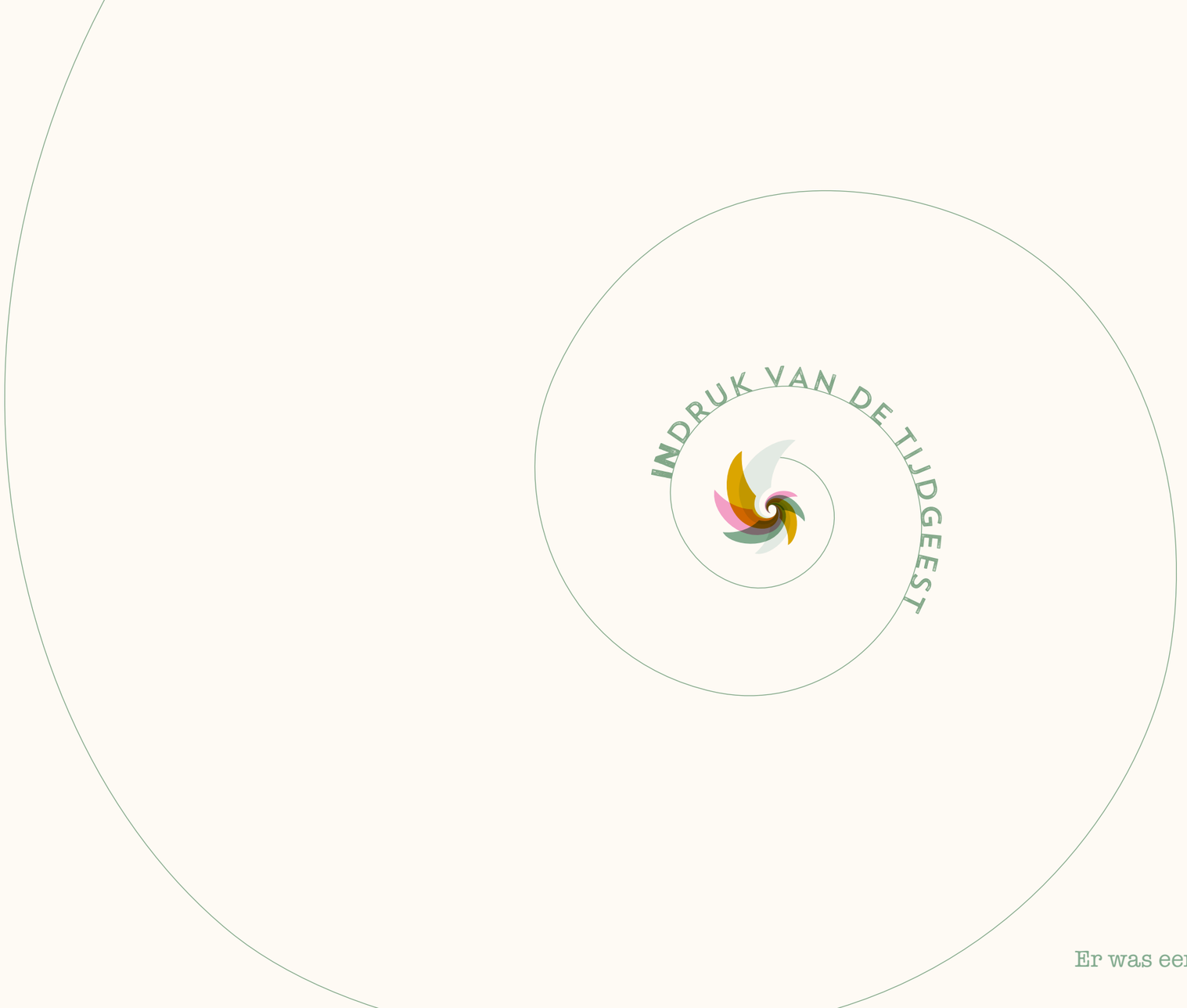

Er was eens

INDRUK VAN DE TIJDGEEST

het begin van een verhaal

INHOUD

4 INLEIDING
6 SEIZOENEN ALS LEIDRAAD

8 WINTER: UITGANGSPUNTEN
10 Onze waarden en principes
12 Waarderend onderzoeken
14 Ode aan de gestaagheid
16 Sociaal constructionisme

17 LENTE: VORMEN
18 Waaraan we bijdragen
19 Cirkels als grondpatroon
22 Leerweg dialoog
26 Samenwerken aan duurzame doelen
30 Ik ben omdat wij zijn
32 Oplaadplekken

37 POËZIE

46 ZOMER: ONDERZOEK
48 Van I-age naar S-age - Lessen uit de dialoogdiners
51 Thema's van deze tijd en onze partners
56 Online onderzoek naar de tijdgeest

61 HERFST: REFLECTIE
62 Perspectieven op de tijdgeest
64 De taal van deze tijd
66 Dialectiek van transformatie
70 Sage van de tijdgeest

74 21 VRAGEN VOOR DE 21STE EEUW
76 MET DANK AAN
79 21-DINERS OP EEN RIJ
80 INSPIRATIEBRONNEN
83 VRAGEN ONLINEONDERZOEK NAAR DE TIJDGEEST
84 COLOFON

een droom, een ideaal:

INLEIDING

Indruk van de tijdgeest

Zes jaar geleden richtten wij Spirit of the Age op. Onze missie: positieve ontwikkelingen in de samenleving tot stand brengen door middel van dialoog en samenwerking. Omdat de complexe vraagstukken van deze tijd een aanpak nodig hebben waarbij vanuit verschillende perspectieven en deskundigheid naar oplossingen wordt gezocht. We ondersteunen mensen en organisaties die op deze dialogische en coöperatieve manier willen werken. We verzorgen groepstrainingen en individuele coaching en begeleiden dialoogbijeenkomsten en coalities rond maatschappelijke thema's en vraagstukken. Zo is er een netwerk ontstaan van maatschappelijk betrokken mensen en organisaties die op verschillende plekken en wijzen bijdragen aan een duurzame en inclusieve wereld. Een onderzoekend en lerend netwerk.

Onze werkwijze vraagt om regelmatig stil te staan en af te stemmen op wat de tijdgeest is en van ons vraagt. Dat doen we onder andere met de 21-diners die we elk kwartaal organiseren. Tijdens deze avonden staan we in steeds wisselende samenstellingen stil bij hoe we deze tijd ervaren en wat dit betekent voor ons als individu en |als collectief. De inzichten uit deze gesprekken vormen een rode draad door ons werk.

Toen we Spirit of the Age begonnen, namen we ons voor om na 21 dialoogdiners, terug te kijken op wat we in die periode hadden geleerd. We konden toen niet vermoeden dat een virus de wereld twee jaar in haar greep zou houden. Voor sommigen een wurggreep, voor anderen een uitnodiging om te reflecteren op wat echt van waarde is en wat er nodig is om goed samen te kunnen leven en werken. Wij hebben de afgelopen twee jaar net als velen stilgestaan bij wat we van de pandemie kunnen leren en wat dit ons vertelt over de tijdgeest. We deden dat door middel van verschillende zoomgesprekken en een online vragenlijst die we hebben opgesteld.

Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek in combinatie met de inzichten uit de dialoogdiners, onze ervaringen in verschillende projecten, trainingen en coachtrajecten van de afgelopen jaren en de literatuur, hebben we deze bundel samengesteld. We trekken geen conclusies, maar proberen samenhang aan te brengen in de verschillende inzichten die we hebben verzameld. Op basis daarvan formuleren we voorzichtig onze visie en hypotheses, met het doel om vanuit hier het onderzoek, samen met jullie, voort te zetten.

Een van de inzichten van de afgelopen zes jaar, die is versterkt door de wereldwijde coronacrisis, is dat het essentieel is om regelmatig te vertragen en stil te staan. Juist in een wereld waar alles steeds sneller gaat en tegenstellingen toenemen, is een tegenbeweging van vertragen en stil staan nodig om in balans te blijven en goede, verbindende beslissingen te nemen voor de toekomst.

Met deze Indruk van de tijdgeest willen we de beweging naar een nieuwe tijd ondersteunen. We laten zien hoe je, door te vertragen en te verstillen, ruimte en energie vrij kunt maken om je uit te spreken en in beweging te komen. We bedanken iedereen die de afgelopen zes jaar met ons heeft meegedacht, meegepraat en meegewerkt en nodigen je uit om het gesprek met ons voort te zetten en de beweging naar een duurzame en solidaire samenleving sterker te maken.

SEIZOENEN ALS LEIDRAAD

De maan beweegt om de aarde wat een ritme van eb en vloed en dag en nacht creëert. We reizen in een jaar tijd een keer rond de zon waardoor we seizoenen ervaren. De planeten trekken eens in de zoveel tijd aan de hemel voorbij waardoor we ook grotere cycli kunnen ervaren.

Lang voor we met de gregoriaanse kalender en klokkentijd gingen werken, gaf het ritme van de natuur ons aan waar onze energie het beste naar uit kon gaan. Ook voor de indeling van de dag. De ochtend heeft een andere energie dan de avond of nacht. Het meegaan in de natuurlijke flow, kan helpen in balans te blijven. De seizoenen zijn allemaal even belangrijk.

Toch lijken we maatschappelijk een sterke voorkeur voor de lente en zomer te hebben. Die drukt zich uit in een verlangen naar creatie en groei. Als daar geen uitrusten, bijkomen, voeden en verstillen tegenover staat, ligt onbalans en uitputting op de loer. De aandacht voor de seizoenen is een manier om uitdrukking te geven aan heelheid, de totale cyclus, die we zowel persoonlijk als gezamenlijk nodig hebben als we duurzaam willen (samen)leven.

We hebben de afgelopen vijf jaar elke seizoenswisseling een 21-diner georganiseerd in het ritme van de natuur. We vieren met de 21-diners zowel de tijd die we afsluiten als het seizoen dat aanbreekt. Veel culturen kennen deze traditie. Denk aan het Germaanse midzomerfeest of het Keltische oogstfeest Samhain.

Ook in deze publicatie werken we met het ritme van de seizoenen. We beginnen in de winter. Het was in de winter van 2015-2016 dat we de eerste inspiratie hadden om Spirit of the Age op te richten. In de lente, op 21 maart 2016, zag de maatschap het levenslicht. We hebben veel gezaaid en in de wereld gezet in onze zomers. En nu, in de herfst van 2021 oogsten we en ruimen we op wat niet meer nodig is. Een ritueel om ruimte te creëren voor dat wat wil ontstaan.

Winter
verstillen, vertragen, naar binnen keren, bezinnen, uitrusten, winterslaap

Lente
intenties, creatie, ontspruiten, ontwikkelen, inademen, naar buiten keren

Zomer
volle groei, volwassen, actief, doen, hoogtepunt, naar buiten gericht, feest

Herfst
oogsten, voltooien, loslaten, afsterven, opruimen, uitademen, naar binnen keren

en te beantwoorden aan

Nacht
Noorden
Voorouders
Verstillen & zaaien
Wit

WINTER

ONZE UITGANGSPUNTEN

Onze principes en waarden
Waarderend onderzoeken
Ode aan de gestaagheid
Sociaal constructionisme

ONZE PRINCIPES EN WAARDEN

In ons werk zitten principes en waarden verweven. Deze leiden ons in wat we denken, doen en we voelen ze ook vaak sterk. Het zijn toetsstenen.

Waardigheid

Ieders waardigheid respecteren. Dat klinkt als een open deur, maar dit uitgangspunt in de praktijk werkelijk beoefenen, is best uitdagend. Het betekent dat we niet alleen weten wie de ander is maar ook ruimte maken voor elkaars behoeften.

We streven ernaar om diversiteit actief te beoefenen. Daaronder verstaan we dat we ons werkelijk verdiepen in de ander en diens talenten en levensverhaal. Dat we ook meereizen in de ontwikkeling van de ander. Want wie de ander ten diepste is, kan veranderen in de tijd. Door levenservaringen, door een levensfase waarin je terecht komt of door nieuwe inzichten die je opdoet en in de praktijk gaat brengen.

Het vraagt niet alleen nieuwsgierigheid naar de ander, maar ook een bereidheid om naar jezelf te kijken, jezelf te onderzoeken en jezelf in te brengen. Dilemma's, irritaties en waarnemingen met de anderen te delen. Zelfreflectie is essentieel.

In de praktijk betekent dat we het ongemak niet uit de weg gaan én dat we daardoor daarna vaak moeiteloos met elkaar kunnen samenwerken. We ervaren een steeds groter respect voor ieders eigenheid door dit continue onderzoek naar wat er in het moment speelt.

Rechtvaardigheid

Een rechtvaardige samenleving is het tweede principe. Een samenleving waarin we op basis van constitutionele waarden elkaar inspireren om daarnaar te leven. Een samenleving die inclusief is. Een samenleving waarin iedereen recht heeft op enkele basale zaken en waarden, zodat iedereen kan rekenen op een waardig bestaan.

Onder basale zaken en waarden, verstaan we:

- voldoende te eten
- dak boven je hoofd
- onderwijs
- kunnen zijn wie je bent
- ruimte en stimulans voor ontplooiing van je talenten
- ieders stem is waardevol: om gehoord te worden en om tegenspraak uit te nodigen
- laagdrempelig je recht kunnen halen
- een overheid die zorg draagt voor de zwakste groepen.

We zouden deze waarden graag terugzien in een grondwet, die niet uitgaat van het beperken en het aan banden leggen van gedrag van mensen en instituties, maar een grondwet die ruimte creëert en inspireert om te komen tot een rechtvaardige samenleving.

Duurzaamheid

We denken dat we vanzelf werken aan duurzaamheid, als we vanuit waardigheid en rechtvaardigheid handelen. Onder duurzaamheid verstaan we handelen en besluiten nemen, waarbij we rekening houden met het welzijn van de volgende generaties en met respect voor de vorige en huidige generatie en de natuur.

Duurzaamheid als waarde stuurt je handelen. Of het nu gaat om relaties, thema's, houding of hoe we ons verhouden tot de natuur. We omarmen ontwikkeling. Dat is een gegeven van het leven, van de natuur.

We bouwen aan duurzame relaties door te kiezen voor zorgvuldigheid en een hoge lat voor de kwaliteit van ons werk. We kiezen voor thema's die bijdragen aan duurzame ontwikkelingen in de samenleving.

We zoeken naar de meest impactvolle vraag om te onderzoeken. Daartoe vertragen we om de fundamentele vragen te vinden en te beantwoorden alvorens in de oplossingen te schieten. Liever langer zoeken naar een duurzame oplossing dan een quick win zonder dat we de consequenties voor het geheel en op de lange termijn overzien.

En nog praktischer: We trainen liever mensen ín een organisatie om dialogen te leren begeleiden, dan dat we zelf als externen dialogen in een organisatie begeleiden. Daarmee ondersteunen we een duurzame investering van organisaties om dialogischer te zijn.

We plegen geen roofbouw op onszelf. We gaan niet voor de hoogste winst, maar voor afspraken waar we allemaal baat bij hebben.

WAARDEREND ONDERZOEKEN

Wat gaat er al goed? Waar willen we meer van? Wat is ons ideaal? Hoe verwezenlijken we dat?

Terwijl een groot deel van de wereld energie steekt in problemen oplossen, verleggen wij de focus graag naar het onderzoeken van wat goed gaat en wat we daaruit kunnen leren voor de toekomst.

Deze insteek nodigt uit om te spreken over positieve ervaringen, om uit te pluizen waarom iets succesvol is in de praktijk. Dat is een heel andere energie dan zoeken naar waar de fout zit of naar een schuldige.

Dit betekent niet dat ervaringen waarbij dingen moeilijk gaan of mislopen onze interesse niet hebben. Ook van deze ervaringen valt veel te leren voor de toekomst die we ambiëren. Deze ervaringen zeggen namelijk iets over een onderliggend verlangen van hoe dingen beter zouden kunnen.

Na het inventariseren van wat goed gaat en wat daaraan bijdraagt, is een vervolgstap in het waarderend onderzoeken om je de ideale toekomst voor te stellen. Wat nou als we alle mitsen en maren terzijde schuiven, hoe zou het ideaal er dan uitzien?

- Hoe gaan we idealiter met elkaar om in dit team? Wat is optimaal samenwerken voor ons?
- Hoe ziet de ideale school eruit? Wat gebeurt daar? Hoe voelt dat?
- Hoe ziet een energieneutraal Nederland er idealiter uit? Uit welke bronnen tappen we dan? Hoe verdelen we de energie? Hoe voeden we onszelf, met respect voor dieren en natuur?

Wat je aandacht geeft groeit. Dat geeft een voorwaartse manier van onderzoek doen en leidt tot ontwikkeling. Door je een beeld te vormen van de ideale toekomst, benut je de kracht van visualisatie. Want daardoor begint die gedroomde toekomst zich als het ware al te realiseren.

Het bezig zijn met waarderend onderzoek, versterkt onze waarneming om de mooie dingen te zien. Dat we in gesprek oplettend zijn over de talenten en kwaliteiten van de ander. Het maakt dat we minder zorgelijk zijn. Dan valt ook op hoeveel er geklaagd wordt en de focus ligt op wat niet goed gaat. De schuldige vinden wordt belangrijker dan het nemen van verantwoordelijkheid om zo door te kunnen bewegen naar een geëvolueerd idee, plan of samenwerking.

En soms is het even niet anders en is de beste weg het probleem op te lossen door de oorzaak te vinden. Een lekkende kraan repareer ik niet door een goed werkende kraan te demonteren om te kijken hoe het werkt. Maar dat is misschien wel het slimst als al je kranen lekken.

Grondleggers van waarderend onderzoeken (Appreciative Inquiry) zijn: David Cooperrider en Suresh Srivastva.

ODE AAN DE GESTAAGHEID

Gestaag groeit een park, het gras ontkiemt,
de bomen worden groter, de doorkijkjes ontstaan.
Gestaag werk je aan meesterschap, oefenen, oefenen,
doorzetten, even pauzeren, het weer oppakken, feedback vragen.

Gestaag bouwen we kathedralen, op een krachtplek,
op fundamenten van een Romaans kerkje, een zijbeuk erbij,
aanbouwen met kenmerken van de tijdgeest.
Gestaag ontstaat vertrouwen, na een kennismaking de tweede
ontmoeting, voorzichtig laat je meer van jezelf zien.

Gestaag ontstaat een oeuvre
Een netwerk
Een vriendschap
Een stad
Een maatschappij
Een duin.
Gestaag ontstaat kwaliteit.

Gestaagheid is traag en niet sexy.
Het verkoopt niet.
Het geeft geen adrenalinekick.

Het kost moeite tijd vrij te maken
voor vertragen en verstillen.
Te wachten op wat zich aandient.
Het is ongemakkelijk.

Gestaagheid lijkt minder goed te lukken in deze tijd.
Haast daarentegen is wel zichtbaar.
Een onnadenkende pennenstreek en
een bezuiniging is een feit.
Evalueren kost teveel moeite en tijd.
Een hamerslag en een wet is zonder
degelijke bespreking door de Tweede Kamer.
Verontwaardiging over een incident leidt tot
verlies van zicht op het grote geheel.

We zijn angstig omdat we voelen dat we verliezen
wat we met moeite hebben opgebouwd.
Maar we zien vaak niet dat de oorzaak van het
verlies
onze eigen korte termijn reflexen zijn.
We kunnen niet meer wachten, we willen het nu.
En daarmee raken we uit balans.

En het grote geheel beweegt gestaag door.
Gestaag stijgt de zeespiegel.
Gestaag verdwijnt de biodiversiteit.
Gestaag neemt de temperatuur toe.
Gestaag smelten de ijskappen.
Gestaag verdwijnen de tropische regenwouden.
Bewegingen die voorbij het zicht van een of
twee of drie generaties gaan.
Totdat je erbij stilstaat, goed kijkt en ziet.

En durven we dan de realiteit onder ogen te zien?
Durven we dan te vertragen, tegen de urgentie van onze
angsten in?
Durven we alle stemmen te horen, ook de ongehoorde?
Durven we de minderheidsstem kracht bij te zetten ten
koste van ons eigen comfort, omdat de minderheidsstem
de aanjager van ontwikkeling is?
Durven we eerst de tijd te nemen voor een analyse
voordat we met oplossingen komen?
Durven we samen de tijd te nemen om inzicht te krijgen in
onderliggende patronen om dan te zien welke oplossingen
een duurzame ontwikkeling stimuleren?

Kunnen we het opbrengen aandachtig luisterend onze
diepere behoeften te horen?
Vertragen we om ons innerlijke kompas te raadplegen?
Nemen we de tijd om in een cirkel bij elkaar te zitten en te
luisteren naar wat er écht speelt?
En kunnen we er dan bij blijven dwars door het ongemak
heen?

Als we kiezen voor kwaliteit en voor liefde
voor alles wat leeft, dan JA.

Laten we de gestaagheid op het schild heffen.
Laten we ervoor pleiten.
Laten we het noemen als een optie.
Laten we ons verlangen ernaar uitspreken.
Laten we beredeneren dat het bijdraagt
aan duurzame ontwikkeling.
Laten we uitleggen dat het ten goede komt
aan ons welzijn.
Laten we uitnodigen tot het gestage proces in
de wetenschap dat we daarna kunnen versnellen.

Eén ding hebben we mee: de desinteresse van
de snelle gelukszoeker. De onaantrekkelijkheid op
het eerste gezicht, behoedt het voor kaping voor
het snelle gewin.

Gestaagheid is voor de aanhouder, de worstelaar,
de mens. Niet sexy maar wel écht.

SOCIAAL CONSTRUCTIONISME

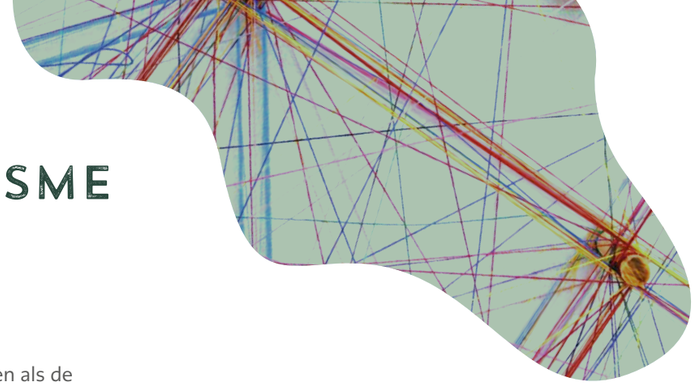

Het sociaal constructionisme kan begrepen worden als de initiatie van een kritische houding tegenover het poneren van percepties van de wereld als vanzelfsprekend. Het waarschuwt ons voor de beweringen die een universeel beeld schetsen van hoe de wereld in elkaar steekt.
Als alternatief biedt het sociaal constructionisme een zienswijze waarbij kennis onderhevig is aan verandering en door de tijd heen opnieuw geconstrueerd wordt. Wat ten grondslag ligt aan deze opvatting van kennis is dat het niet een objectief gegeven is dat ontdekt kan worden, maar daarentegen tot stand komt in onze menselijke interacties. Deze sociale processen maken dat wij als mensen zelf betekenis aan onze eigen omgeving geven. Dit maakt dat de waarheid, ook wel de geaccepteerde manieren waarop de wereld wordt begrepen, niet een objectieve observatie van de wereld is, maar ontstaat in sociaal processen en interacties waarin mensen constant met elkaar interacteren en in verbinding treden. Dit maakt tevens dat kennis niet iets is dat iemand bezit, maar iets dat mensen gezamenlijk doen.

Wegens deze relationele grond van kennis kunnen de concepten en categorieën die we gebruiken om een begrip te vormen van de wereld begrepen worden als historisch, cultureel en lokaal - in het hier en nu - gesitueerd. Dit staat in fel contrast met de opvatting dat er sprake is van een universeel geldende waarheid of zienswijze. Afhankelijk van de sociale en economische ordening binnen de betreffende samenleving volgen de ideeën, visies en concepten als product van de onderlinge interacties. Deze gesitueerdheid duidt op de erkenning van een veelvoudigheid van kennis gebonden aan specifieke lokaal-culturele constructies die naast elkaar bestaan en zich door de tijd heen ontwikkelen.

Het sociaal constructionisme schijnt hiermee een nieuw licht op hoe de zoektocht naar een betere samenleving eruit kan zien. Het verschuift de focus van het zoeken naar het meest juiste perspectief naar het vragen waarom er zo veel belang wordt gehecht aan een bepaald systeem van concepten en betekenisgeving. De focus op de waarom-vraag vraagt ons om te reflecteren op wat onze gebruikelijke concepten behelzen in de sociale sfeer waarin we ons begeven, onze houding tegenover andere sociale constructen te onderzoeken en tevens open te staan voor het onbekende.

Ochtend
Oosten
Geboorte
Creatie & wording
Rood

LENTE

ONZE VORMEN

Cirkels als grondpatroon
Leerweg Dialoog
Samenwerken aan duurzame doelen
Persoonlijke ontwikkelingen
Oplaadplekken

WAARAAN WE BIJDRAGEN
ALS SPIRIT OF THE AGE

1. Persoonlijke ontwikkeling
Door middel van persoonlijke coaching, training op het gebied van samenwerking en dialoog, reizen voor persoonlijke ontwikkeling

2. Organisatieontwikkeling
We begeleiden organisaties om in dialoog en samenwerking met hun stakeholders hun beleid en strategie te ontwikkelen en hierover te communiceren. Binnen organisaties trainen en begeleiden we groepen om beter samen te werken en daarbij diversiteit te waarderen en actief te benutten.

3. Samenlevingsontwikkeling
We signaleren trends en kansen voor samenwerking rond actuele onderwerpen en initiëren en begeleiden coalitievorming en participatie van diverse organisaties en belanghebbenden.

Wat levert dat op?
Wijsheid – inzicht in maatschappelijke trends, organisatieculturen, teamrollen en gedrag.

Winst – krachtige coalities, organisaties, teams en personen die effectief samenwerken.

Waardering – van ieders inbreng èn van het resultaat door verhalen te delen.

Wortels – verankering in organisatie en samenleving door te reflecteren, leren en samen geschiedenis te schrijven.

CIRKELS
ALS GRONDPATROON

Complexe vraagstukken van deze tijd hebben een aanpak nodig waarbij vanuit verschillende perspectieven en deskundigheid naar duurzame ontwikkeling wordt gezocht. Om dat te stimuleren bouwen en ondersteunen we coalities en netwerken. Het is onze missie om positieve, duurzame ontwikkeling in de samenleving tot stand brengen. Dat doen we door mensen en organisaties te faciliteren in dialoogvoering en samenwerking. We vormen coalities rond maatschappelijke thema's en vraagstukken, verzorgen dialoogtrainingen en individuele coaching. Zo ontstaat een netwerk van maatschappelijk betrokken mensen en organisaties die bijdragen aan een duurzamere en inclusievere wereld.

Cirkels

Een terugkerende vorm waarin we mensen samenbrengen is de cirkel. Het is een simpele maar bijzondere vorm. Het geeft uitdrukking aan het principes dat we gelijkwaardig zijn en dat de verschillen tussen ons van waarde zijn voor ons gezamenlijk onderzoek. In een cirkel zit iedereen even dichtbij of ver af van het midden. Je kunt elkaar allemaal helemaal zien, er is geen persoon aan het hoofd van de tafel. De vorm drukt een verhouding uit tussen het collectief en het individu. Het geeft aan dat het collectieve leren belang heeft bij alle individuele inbreng van ervaringen, ideeën of belangen. Om vanuit die individuele inbreng weer de meest wijze besluiten te kunnen nemen die ten goede komen aan het collectief.

Oeroud en springlevend

Reflectieve gesprekken in cirkels bestaan in vele culturen al millennialang. Tegelijkertijd is de behoefte aan het voeren van een kwalitatief goed gesprek nog springlevend. In een tijd waarin oude structuren desintegreren en nieuwe vormen verkend maar nog niet altijd gevonden worden, biedt de cirkel een veilige en vrije ruimte voor onderzoek en samenzijn. Een ruimte waarin we kunnen beschouwen wat er is, hoe we daar betekenis aan geven en wat het van ons vraagt. Het biedt ruimte om het nog niet te weten, te twijfelen en te verwonderen. We roepen als Spirit of the Age en individueel cirkels bij elkaar in de vorm van dialoogbijeenkomsten, 21-diners, coalities rond maatschappelijke thema's, dialogen in organisaties, tankstations van de liefde, pioniersweekenden voor sociaal ondernemers en cirkels van hoogbegaafde volwassenen.

Verbinding vanuit persoonlijke ontwikkeling

Het doorgeschoten individualisme trekt sporen van uitputting in de samenleving. Velen van ons zoeken naar een nieuwe, duurzame weg. In balans met de natuur, in samenhang met elkaar. Om die te vinden is er een groeiend aanbod van trainingen in persoonlijke ontwikkeling, mindfulness en meditatie. Allemaal waardevolle voeding voor het verlangen naar persoonlijke groei.

We ervaren als Spirit of the Age dat we inmiddels worden uitgenodigd om vanuit die persoonlijke ontwikkeling een stap verder te gaan. Om vanuit het volgen van de persoonlijke weg naar binnen, weer uit te reiken naar buiten, naar elkaar. Vanuit vertrouwen in jezelf en in elkaar. De cirkel is een vorm waarin de kracht van gezamenlijkheid en verbinding ervaren kan worden. Waar vanuit vertrouwen in jezelf en in elkaar een heel nieuw speelveld kan ontstaan. Dit zijn spaarzame, verstilde momenten van samenhang en eenheid, waar liefde en verbinding voelbaar is. Oneindig potentieel.

Emergentie en tijdgeest

Door de jaren heen zijn we van het aanslingeren van ambitieuze maatschappelijke bewegingen bewogen naar het organiseren van meer intieme uitwisselingen. Vanuit de ervaring dat de overgang naar een nieuw tijdperk vraagt om het doorbreken van een herhaling van vormen en aanpak. Als je niet oppast creëer je ondanks alle goede bedoelingen vanuit een oud, lineair denken namelijk meer van hetzelfde. Netwerken die toch op een paar mensen drijven. Leiderschap dat niet door ieder individu genomen wordt maar bij een enkeling komt te liggen. Zoals zo mooi uitgedrukt in Theory U van Otto Scharmer is er nieuw denken, waarnemen, voelen nodig om door te dringen tot het besef wat deze tijd van ons vraagt. Een open geest, een open hart en een open wil om helemaal aanwezig te zijn in iedere situatie. Om waar te kunnen nemen wat emergent is, wat dit moment in de tijd ons aanbiedt en van ons vraagt, waar het leven zit.

Impact

Het loslaten van grote bewegingen en teruggaan naar de basisvorm van de cirkel roept bij ons ook vragen op. Heeft het wel zin al die kleine cirkels? Bereik je daarmee genoeg mensen om tot een tipping point te komen? Vragen die zich richten op kwantiteit. Impact maken door veel mensen te bereiken.
Om tot duurzame ontwikkeling te kunnen komen, geloven wij in het belang van hoge kwaliteit. Kwaliteit van denken, van uitwisseling, van inzichten, van samenzijn en van nieuwe bewegingen die daaruit ontstaan. De kwaliteit van inzichten, bepaalt de waarde van de beweging. Het vraagt tijd en geduld om waar te nemen wat emergent is, wat zich aandient, wat deze tijd van ons vraagt. Dat is een gestaag proces, waarvan de impact niet zomaar meetbaar is maar wel ontstaat.

Weven van een grondpatroon

Ondertussen zien we dat een groeiend aantal mensen samenkomt in cirkels waarin samen gedacht en geleefd wordt. Cirkels die internationaal aan elkaar raken doordat individuen in meerdere cirkels participeren, dwars door culturen en structuren heen. Een voorbeeld hiervan zijn de internationale dialoogcirkels, maar ook het nationale netwerk van sociale ondernemers die in het initiatief "Nieuwe Sociale Praktijk" samen komen. Deelnemers delen ervaringen en inzichten, worden wijzer en keren terug naar hun thuisbasis/cirkel.
Zo weven we door een oneindige hoeveelheid intieme, kwalitatief hoogstaande cirkels een grondpatroon als bedding voor nieuwe vormen van samenleven.

LEERWEG DIALOOG

In het voorgaande is de term dialoog al enkele malen genoemd, maar wat is dialoog nou precies? Door zeer uiteenlopende ervaringen in binnen- en buitenland hebben we vastgesteld dat de definities nogal verschillen, evenals de intenties en aanpak van dialoog. Toch zijn er ook veel overeenkomsten. Daar hebben we onderzoek naar gedaan door zoveel mogelijk dialoogmethodieken te beoefenen en ons erin te verdiepen.

Wij bedoelen met dialoog een gesprek met ongeveer zeven deelnemers die in een cirkel zitten. De algemene definitie van dialoog die wij hanteren luidt:

Gezamenlijk een vraag onderzoeken door aandachtig te luisteren, ervaringen te delen en te reflecteren op de inzichten.

Uit ons onderzoek blijkt dat er universele principes ten grondslag liggen aan dialoog. We noemen dit de basisprincipes van dialoog. En deze basisprincipes zijn vervolgens de bron voor gespreksregels, voor de rol, houding en het gedrag van de gespreksbegeleider, voor de vraagformulering, de houding van deelnemers en zelfs voor een dialogische levenshouding.

We onderscheiden zeven basisprincipes:

1. gelijkwaardigheid
2. onderzoeken
3. aandachtig luisteren
4. je uitspreken
5. zijn met wat er is
6. oordeel uitstellen
7. vertragen en verstillen

Eerder hebben we een artikel geschreven waar we uitgebreid ingaan op de betekenis en het belang van ieder van deze zeven basisprincipes. In deze publicatie delen we een verkorte weergave.

1. Gelijkwaardigheid

Voor dialoog is gelijkwaardigheid essentieel. Of eigenlijk gaat het om respect voor ieders waardigheid. De bijdrage van iedere deelnemer in een dialooggesprek is van even grote waarde.

De gelijkwaardigheid krijgt vorm doordat we in dialoog in een cirkel zitten. Iedereen heeft een even grote afstand tot het midden. Doordat je in een cirkel zit, ben je ook in staat oogcontact te maken met alle deelnemers. Gelijkwaardigheid komt ook tot uitdrukking in spreektijd voor iedere deelnemer.

In een dialoog vragen we iedereen om op persoonlijke titel deel te nemen en om eigen persoonlijke ervaringen te delen. Het spreken vanuit eigen ervaring in plaats van een bepaalde rol of positie levert al een ander gesprek op, omdat je van mens tot mens met elkaar in gesprek bent. Dat vraagt wel een zekere mate van veiligheid en daarom werken we vaak met een aantal gespreksregels die je vooraf met elkaar overeenkomt. Voorbeelden zijn: elkaar laten uitpraten, zorgen dat iedereen aan het woord komt, niet elkaars zinnen afmaken. Door vooraf instemming met de regels te vragen, worden zij een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle deelnemers.

2. Onderzoeken

In een dialoog staat het doen van onderzoek centraal. Je bent niet bezig de ander te overtuigen, maar onderzoekt samen een vraag die je zorgvuldig formuleert. Je positioneert je als het ware naast elkaar om samen te ontdekken wat er te leren valt van ieders ervaringen. Iedereen voegt zijn of haar perspectief toe op het vraagstuk. Je gebruikt de diversiteit van de groep om vanuit allerlei invalshoeken een steeds vollediger en veelkleuriger beeld te krijgen. Figuurlijk en vaak ook letterlijk ligt de te onderzoeken vraag of het thema in het midden van de cirkel.

Bij zo'n dialogisch onderzoek is het wezenlijk om het onderzoek te baseren op persoonlijke ervaringen. Geen meningen of abstracties maar inbreng op basis van wat je zelf hebt meegemaakt. We stimuleren deelnemers zo concreet mogelijk te worden. Waar? Met wie? Wat gebeurde er precies? Op deze manier kunnen deelnemers invoelen hoe dat geweest moet zijn voor de ander en gaan deelnemers zich verbonden voelen.

Een dialogisch onderzoek kenmerkt zich verder door het stellen van een open vraag. Een vraag waarbij iedereen een eigen perspectief kan inbrengen.

Tot slot is bij onderzoeken van belang dat er openheid en bereidheid is om iets nieuws te ontdekken. Dat je er met een 'open mind' in gaat en de moed hebt het even 'niet te weten'.

3. Aandachtig luisteren

In dialoog staat luisteren centraler dan spreken. Aandachtig luisteren lijkt vanzelfsprekend. Iets wat je van kinds af aan hebt geleerd en doet. Toch schrijven we hier 'lijkt vanzelfsprekend' en dat heeft ermee te maken dat we merken dat aandachtig luisteren best een grote uitdaging is.

Aandachtig luisteren vergt dat je van binnen rustig bent. Dat er ruimte is om te horen wat de ander zegt en dat je geïnteresseerd bent in wat een ander te zeggen heeft. Je zou kunnen zeggen dat aandachtig luisteren het beste gaat als je onbevangen bent en belangstellend.

Luisteren is een heel actieve bezigheid, terwijl we het vaak als passief beschouwen. De activiteit zit 'm in het omgaan

met alle verstoringen die voortdurend plaatsvinden terwijl je luistert. Gedachten die opkomen, reacties die je wilt geven, vragen die je hebt, oordelen die opborrelen. Allemaal onzichtbare activiteit waarmee je moet omgaan tijdens het luisteren. Luisteren vraagt van je om steeds weer de weg terug te vinden naar je intentie om de ander te willen verstaan.

Aandachtig luisteren heeft ook een andere kant en dat is de ontvangende kant. Hoe fijn en bijzonder is het als iemand aandachtig naar je luistert. Dat je je gehoord voelt. Dat de ander je vragen stelt die je helpen je verhaal helemaal te vertellen. In dialoog gebeurt dit. Iedere deelnemer wordt aandachtig beluisterd, krijgt de ruimte om gehoord te worden en draagt daarmee bij aan het beantwoorden van de vraag in het midden.

4. Je uitspreken

Alhoewel luisteren in dialoog centraler staat dan spreken, is er ook de uitnodiging om je uit te spreken.. Het woord nemen in een dialoog vraagt van een deelnemer een bepaalde zorgvuldigheid. Ten eerste leg je in een dialoog je woorden in het midden. Iedereen spreekt en deelt persoonlijke ervaringen die betrekking hebben op de te onderzoeken vraag. Daarnaast is het de kunst om niet meer te zeggen dan nodig is. Dat vergt aandacht voor en focus op wat je zegt.

Qua techniek is het verstandig om in een dialoog voordat je gaat spreken even de tijd te nemen om te ervaren/te voelen wat je nu echt wilt zeggen. Wat wil je stem geven? Wat van wat je wil zeggen draagt bij aan het beantwoorden van de vraag die in het midden ligt?

Tenslotte gaat het in dialoog om deelnemen en ‘deelgeven’. Met deelgeven bedoelen we dat iedere deelnemer aan het gesprek zich uitspreekt, eigen ervaringen inbrengt en de eigen mogelijke bijdrage aan het onderzoek serieus neemt. Jouw perspectief is altijd waardevol. Dat vergroot de kans samen iets nieuw te ontdekken.

5. Zijn met wat er is

Tijdens een dialoog gebeurt er van alles en gaat er ook van alles om in de deelnemers. Je hoort nieuwe dingen die vragen oproepen of die compleet nieuw zijn, je brengt gedachten onder woorden waarvan de inkt misschien nog nat is of je voelt je ongemakkelijk omdat er even helemaal niets gebeurt; een stilte valt. In dialoog nodigen we je uit om daarmee ‘te zijn’: om te respecteren wat er is en gebeurt. Wat ‘zijn met wat er is’ van deelnemers vraagt is openheid, ontvankelijkheid. Zowel naar wat er (niet) gebeurt als naar de uitkomst van het gesprek. Daarnaast vraagt dialoog volledige aanwezigheid. Je bent erbij met volle aandacht en je registreert wat er in je omgaat en in de groep gebeurt.

6. Oordeel uitstellen

In onze hoofden gaat er van alles om als we in een gesprek zijn. We hebben een grote alertheid en ons brein maakt in microseconden allerlei inschattingen. In ontmoetingen en gesprekken kunnen deze inschattingen of oordelen verstorend werken. Een eerste indruk van een ander kan ons op het verkeerde been zetten. Een oordeel over jezelf kan je minder effectief maken. Het onnadenkend accepteren van een oneliner kan je angstig maken. In dialoog nodigen we elkaar daarom uit om ons oordeel op te schorten. Om de tijd tussen iets waarnemen en hoe je daarop reageert als het ware op te rekken. We vragen niet om niet te oordelen, want oordelen is zinvol en nuttig. We vragen wel om nieuwe informatie tot je te nemen, er ook even op te kauwen en te onderzoeken hoe je je ertoe verhoudt.
Er zijn vaak diverse persoonlijke waarheden naast elkaar als je een vraag onderzoekt.
Deze aanname van meervoudige perspectieven is wezenlijk.

Om uit het oordelen te blijven helpt het om jezelf de ruimte te geven om het niet te weten en om vrijmoedig vragen te stellen om de ander beter te begrijpen.

7. Vertragen en verstillen

Tot slot is dialoog eigenlijk altijd (op alle continenten en in alle tradities) een gespreksvorm waarvoor de tijd wordt genomen. Voor een dialoog met bijvoorbeeld zeven deelnemers heb je zeker twee uur nodig en dat betekent in verhouding tot andere gesprekken dat er tijd voor moet worden gemaakt waardoor ruimte ontstaat. Ruimte om te vertragen, om te verstillen en om samen te denken.

Wat gebeurt er als we stil zijn? Wat dient zich aan als we vertragen? Welke subtiliteiten kunnen we waarnemen als we rustig worden van binnen? Dialoog heeft daarin een wezenlijk andere energie dan debat of discussie.
Niet beter, maar wel totaal anders.

Naast het nemen van tijd, is het durven toestaan van stilte een belangrijke vaardigheid. Je inhouden om een stilte op te vullen als je ongemak voelt en je inhouden meteen te reageren als er iets wordt gezegd. Dat vergt soms ‘inhoudingsvermogen’.

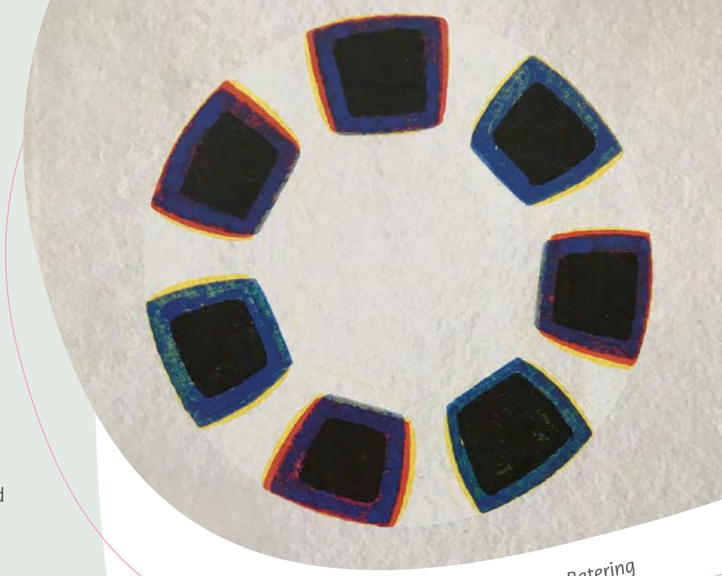

Werner Ratering

Tenslotte

Zoals we aan het begin al aan gaven, vormen deze zeven basisprincipes voor ons het fundament van dialoog. Ieder gesprek waarbij je deze zeven principes in de praktijk kunt brengen, zal een andere kwaliteit hebben dan je tot nu toe misschien gewend bent.

SAMENWERKEN
AAN DUURZAME DOELEN

Om de transitie naar een duurzamer en inclusiever maatschappij te realiseren is samenwerking noodzakelijk. Daarom ontstaan er verschillende coalities met gedeelde duurzame ambities en doelen, zoals de Klimaatcoalitie, Schone Kleren, Anders Reizen, Van Schulden naar Kansen. Hoe leiden zulke samenwerkingen tot concrete resultaten? Het gevaar van netwerken in plaats van samenwerken ligt op de loer.

Spirit of the Age was betrokken bij de vorming en ontwikkeling van verschillende coalities. Op basis van die ervaringen hebben we een analyse van het samenwerkingsproces gemaakt en succesfactoren en valkuilen benoemd.

Wat is een MVO-coalitie?
Het woord coalitie wordt op heel veel samenwerkingsvormen geplakt. Wij hanteren de volgende definitie voor een MVO-coalitie of partnerschap:

een tijdelijk en vrijwillig samenwerkingsverband van meerdere organisaties gericht op het bereiken van een of meer duurzaam(e) doel(en). De deelnemers in een MVO-coalitie zijn gelijkwaardige partners/stakeholders die vanuit verschillende invalshoeken werken aan een gemeenschappelijke agenda voor maatschappelijk verantwoord ondernemen..

Het bouwen, ontwikkelen, aantrekkelijk houden van een coalitie met het doel om maatschappelijke impact en verandering te realiseren vereist een lange adem en veel mensuren.

Volgens de Partnership Brokers Association kent een coalitie vier fasen:
1. Opbouw: scoping and building
2. Uitvoering/realisatie: managing and maintaining
3. Evaluatie en herzien: review & revise
4. Verduurzamen: sustaining outcomes

1. Het begint met ambitie
Voor de opbouw van een MVO-coalitie is er om te beginnen een maatschappelijk vraagstuk nodig en de wil om dat aan te pakken en op te lossen. Meestal is er één partij die het initiatief neemt, zoals NS bij Coalitie Anders reizen of Delta Lloyd bij de schuldeiserscoalitie. Zij nemen dan het voortouw in de formulering van uitgangspunten en doelstellingen voor de coalitie en nodigen andere partijen uit om mee te doen. Maar het kan ook voorkomen dat een aantal organisaties samen besluit om hun krachten te bundelen rond een actueel vraagstuk.

Succesfactoren in de opbouwfase zijn:
- Er is een aansprekende en relevante ambitie van een inspirerende aanjager/trekker;
- Potentiële partners ontvangen een open uitnodiging voor een dialoog waarin de motieven, kansen en risico's voor de gezamenlijke ambitie worden verkend;
- Er is een losse, informele sfeer, geen formele structuren;
- De gezamenlijke geformuleerde uitgangspunten, doelen en gedragsregels worden vastgelegd in een manifest = officiële start.

2. Working apart together
Na de ondertekening van het manifest komt een lastige fase, die soms lang op zich laat wachten: van woorden naar daden. Een duidelijke taakverdeling, planning en communicatie zijn dan essentieel. In deze fase is ook het commitment en mandaat van de deelnemers heel belangrijk. Er is geen ruimte voor free riders of partners die alleen hun eigen belang nastreven. Zij schaden de coalitie. Concurrenten kunnen echter prima samenwerken aan een gemeenschappelijk doel of op een gezamenlijk thema, mits er sprake is van een gelijkwaardige samenwerking. In de praktijk werken veel partijen in een coalitie naast elkaar aan de gezamenlijke doelen in plaats van met elkaar. Dienend leiderschap en actieve werkbijeenkomsten zorgen voor samenhang.

3. Evaluatie: impact meten is (z)weten

Naarmate de coalitie vordert, ontstaat de vraag naar resultaten en impact. Hoe meet je de impact van de aanpassingen die de bedrijven hebben doorgevoerd? Hoe vergelijk je de resultaten van heel verschillende organisaties? Hoe spreek je elkaar hierop aan? De coalitie mag geen benchmark worden met winners en verliezers, waar je door anderen (klanten/politiek) op aangesproken kunt worden! Vertrouwen is in deze fase het sleutelwoord. Het gaat om kennis delen en samen leren. Successen vieren is in deze fase heel belangrijk. En soms is het samenwerkingsproces ook het succes.

4. Verduurzamen of afronden

Samenwerking tussen organisaties gaat altijd over samenwerking tussen personen. Wie zijn de mensen in de coalitie, wat is hun motivatie, wat zijn hun belangen en hoe werken ze samen? Voor een duurzame samenwerking is een mix van teamrollen nodig en een onafhankelijke procesmanager die de voortgang en de gezamenlijke missie bewaakt en zorgt voor regelmatige reflectie op het proces. Is iedereen tevreden over de samenwerking? Wie trekken de kar? Wanneer zijn de doelen bereikt? Zetten we de coalitie voort of is het tijd voor afronding? Wat is er nog nodig? Hoe borgen we de resultaten en in geval van afronding, hoe gaan we om met de nalatenschap, de opgebouwde kennis en ervaringen?

De dialoog is een belangrijk instrument in verschillende de fases van de coalitie. De dialoogprincipes, zoals gelijkwaardigheid, respectvol en waarderend onderzoeken, je uitspreken, zijn met wat er is vormen ook belangrijke uitgangspunten voor de samenwerking in een coalitie.

IK BEN
OMDAT WIJ ZIJN

De thema's van de 21-diners kenden een opbouw. Ze ontwikkelden zich van een focus op persoonlijke ontwikkeling naar een onderzoek naar samenleven en -werken.

We gebruikten hiervoor de ontwikkeling van een boom als metafoor: we startten bij de wortels, de grond waarop je staat. Waar kom je vandaan? Vervolgens bespraken we het innerlijk werk dat nodig is om je bewust te worden van patronen, wat je gevormd heeft. Om daarna te onderzoeken wat je nodig hebt om in balans te blijven en te groeien. We plozen uit wat persoonlijke drijfveren zijn om in actie te komen. Welke keuzes je al dan niet hebt en maakt. Vervolgens stond je uitspreken en gehoord worden centraal, als voorwaarden voor verbinding en samenwerking.

We hadden bij de thema's van de 21-diners ook bij het collectief kunnen beginnen. Ik ben omdat wij zijn, de wijsheid van Ubuntu. Vrijwel alles wat je bent en hoe je doet komt voort uit het collectief, de samenleving waar je deel van bent. En vloeit er ook weer in terug.

We besteden aandacht aan persoonlijke ontwikkeling omdat het belangrijk is dat het goed met je gaat. Dat er ontspanning en plezier in je leven is. Dat je liefdevol zorg draagt voor je eigen fysieke, emotionele, mentale en spirituele welzijn. We geloven dat een gezonde mate van zelfzorg ook bepaalt hoe je voor anderen kan zorgen. Als je oververmoeid bent is de ruimte om anderen werkelijk te zien en te horen gering. Bij emotionele stress is het lastig om niet primair te reageren op prikkels uit je omgeving. Als je goed in je vel zit, is het makkelijk een luisterend oor en een omhelzing aan te bieden.

Naast zelfzorg hebben we het ook wel over je huiswerk doen. Daar bedoelen we mee dat je verantwoordelijkheid neemt voor gedragspatronen die je ontwikkeld hebt die niet altijd liefdevol zijn naar jezelf of anderen en daar ontwikkeling in brengt, liefde aan toevoegt.

Graag zijn we er voor mensen die het pad van persoonlijke ontwikkeling op gaan. We doen dit in de vorm van coachingstrajecten (Renate & Olga), Wisdom Journeys van een jaar (Olga met haar partner), dialoogtrainingen (Olga & Renate) en door in het onderwijs met jongeren te werken (Femke). Daarnaast is Olga ook verbonden aan De Baak.

OPLAADPLEKKEN

Over het creëren van energieke gemeenschappen

Hoe fijn is het om af en toe met wat vrienden bij elkaar te zijn; wat te praten, te hangen of muziek te luisteren. Je voelt je helemaal thuis bij hen en achteraf denk je: “Dat zouden we vaker moeten doen!”. Het kan een spontane ingeving zijn om elkaar op te zoeken en soms is het ook een gepland moment. Je bent dan vaak met mensen die je goed en vaak ook al lang kent. Soms ontstaat saamhorigheid echter met mensen die je net kent en waarmee je meteen een klik ervaart. Of met wie je ineens in hetzelfde schuitje zit, omdat het openbaar vervoer uitvalt. Je maakt een praatje, deelt je belevenissen, ergernissen en misschien ook je eten.

Voor mij, Renate, zijn deze momenten zeer waardevol. Ik ervaar dan een opgeladen energiek gevoel. Het is alsof ik weer heb bijgetankt. Mijn batterij van vertrouwen in de mens is opgeladen, omdat ik saamhorigheid heb ervaren en vriendelijkheid of behulpzaamheid. Deze momenten zorgen er ook voor dat ik me op een goede manier verhoud tot de wereld in een tijd, die veel mensen als pittig en zorgwekkend ervaren.

Als groepsmens heb ik met regelmaat allerlei kansen om bij te tanken en dat gun ik andere mensen ook. Al deze groepen zijn voor mij ook een interessant onderzoek geworden, omdat ik wilde doorgronden wat een samenzijn tot een “tankstation” maakt. Deze ervaringen en wat ik daarin heb ontdekt over het creëren van plekken waar je kunt opladen, wil ik graag delen. In dit stuk geef ik een voorproef van hoever ik ben gekomen om dit fenomeen te begrijpen.

Een oplaadplek is voor mij:
Een samenzijn van mensen met een zodanige kwaliteit dat mensen er energie van krijgen. Het is een plek waar mensen helemaal zichzelf kunnen zijn en saamhorigheid kunnen ervaren om van daaruit weer opgeladen de wereld in te gaan.

Het belang van oplaadplekken is zo groot omdat zij ook een tegenwicht bieden aan eenzaamheid en het verdiepen van kloven. Er is behoefte aan plekken waar mensen elkaar in al hun menselijkheid ontmoeten en saamhorigheid kunnen ervaren. Voorbij verschillen omdat we allemaal mens zijn en met respect voor verschillen omdat we allemaal uniek zijn. En dan gaat het niet alleen om bijeenkomsten, want dat verlangen geldt ook voor gezinnen, woongemeenschappen, scholen, ondernemingen, organisaties, zorginstellingen, netwerken. Hoe kun je voor alle mensen die daar komen een thuis creëren, waar ze zichzelf kunnen zijn en waarachtige relaties met anderen kunnen ervaren? Op die plekken kan de mens haar/zijn natuurlijke kracht weer voelen, volgen en inzetten. En dat kan je niet alleen.

Een oplaadplek kan ook een vruchtbare voedingsbodem worden van waaruit je samen dingen doet en voor elkaar krijgt. Dat je van denken en dromen in actie kunt komen, omdat je vertrouwen in elkaar hebt opgebouwd, gedeelde waarden hebt, samen tegen een stootje kunt en souplesse gaat ervaren in het samenwerken en het nemen van besluiten. In dit stuk ligt de focus echter op het creëren van de plek zelf en ik hoop van harte dat dit een aanmoediging is om waar dan ook een thuis met oplaadplek-kwaliteit te creëren.

Hoe dan?

Hoe een oplaadplek tot stand komt en hoe deze werkt, bestaat uit twee componenten. Allereerst je innerlijke houding en intentie en ten tweede de praktische kant van zo’n oplaadplek. Beide aspecten verdienen aandacht; zowel het proces waarvoor het misschien nog zoeken is naar woorden en het concrete doen en laten. →

Gaandeweg heb ik verschillende fases ervaren in het creëren en onderhouden van een oplaadplek. Dit zijn:

1. **Voorbereiden:** Innerlijk gaat het over je bewust worden van de eerste impuls en de waarden van waaruit je in beweging komt. Praktisch gaat het om het vinden van de juiste mensen om mee samen te werken, een passende fijne plek, een eerste idee van een ritme van ontmoeting en weten voor wie je het doet.

2. **Uitnodigen:** Innerlijk gaat het om ontdekken wat je wilt laten doorklinken in je uitnodiging en stil te staan bij wat je kunt waarmaken. Praktisch om een goede tekst en een soepel proces van aanmelding.

3. **Verwelkomen:** Innerlijk gaat het om het aanspreken van compassievolle openheid. Werkelijke interesse in de ander. Praktisch moet je denken aan een mooie entree in de ruimte, aandacht voor wie binnenkomt of laat komt.

4. **Introduceren:** Innerlijk bereid je je voor op zowel het geven van helderheid als openheid, want daarmee bouw je een bedding voor het geheel. Praktisch start je met een check-in en introduceer je allerlei dingen zoals de ontstaansgeschiedenis, het doel, de principes en het hoe en wat.

5. **Samen (niet) doen:** Innerlijk is het de kunst je open te stellen voor wat er gebeurt en erop te vertrouwen dat het juiste zal gebeuren als je doel en principes helder zijn. Praktisch richt je je op samen bepalen wat je gaat doen en hoe je elkaar kunt inspireren en voeden, waarbij samen zijn soms al voldoende is.

6. **Reflecteren:** Innerlijk zijn er bij reflecteren twee bewegingen gaande, je afvragen en je uitspreken. Praktisch is het de kunst om van reflecteren een gewoonte te maken.

7. **Spanning dragen:** Om spanning te kunnen dragen is het vinden van een innerlijk stabiliteit van belang en daarbij kan een practice, welke dan ook, helpen. Praktisch gaat het om timing, erbij blijven, het belang van gehoord worden. Dialoog, compassie en grenzen stellen zijn belangrijk.

8. **Continueren of stoppen:** Innerlijk vergt deze fase de kunst van het volhouden, eindigen en mislukken en vooral om het verschil daartussen helder te krijgen. Praktisch krijgt dit vorm in discipline opbrengen en moeite doen of juist in het zorgvuldig afsluiten.

Zoals je leest gaat de helft van de fases over het tot stand brengen, een goed begin maken. Dat is niet voor niets. Het creëren van een plek gaat vooral over het bouwen van een bedding voor mensen. Als de bedding goed is, komt de rest vaak vanzelf.

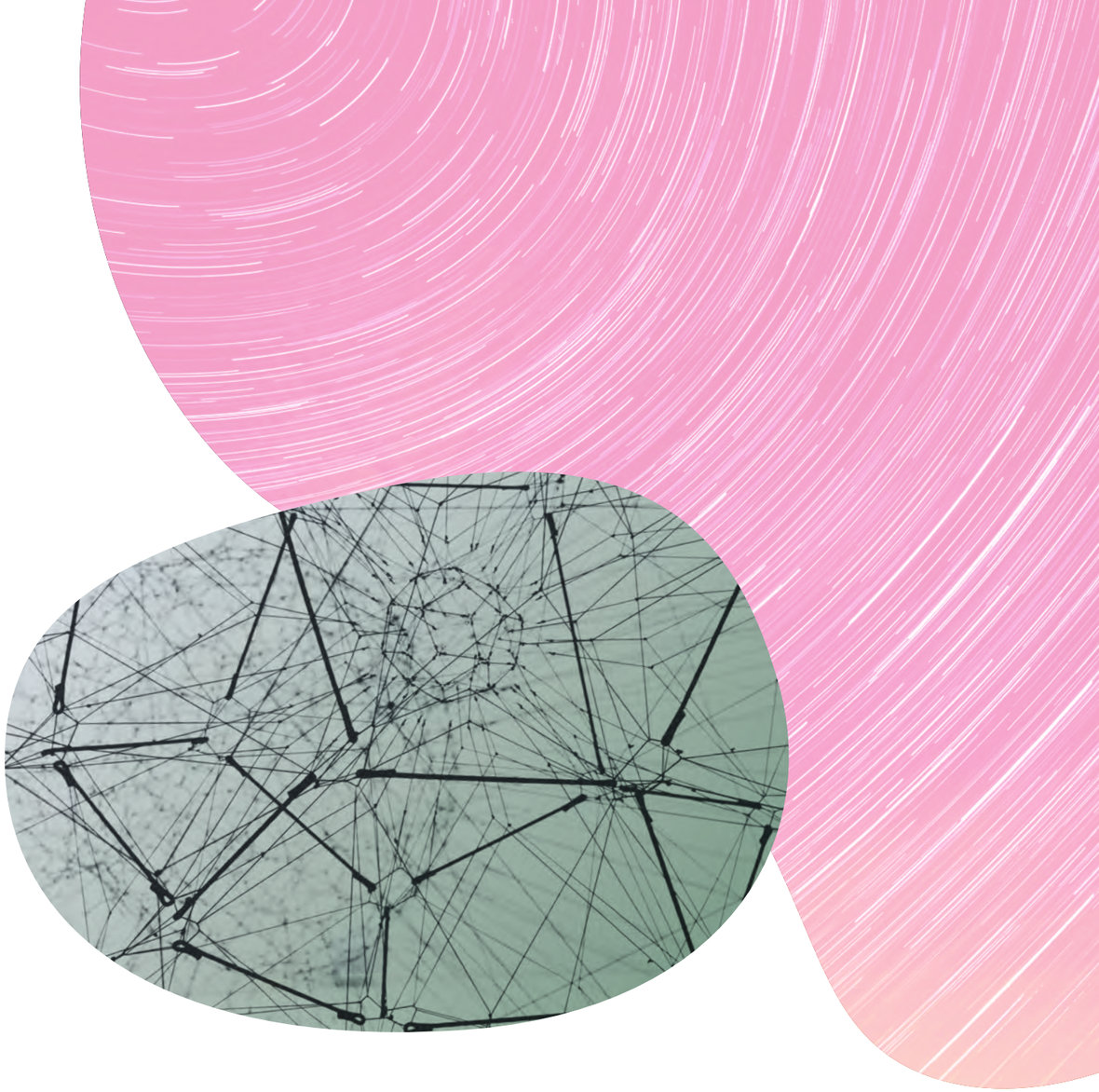

POËZIE

ONWEER

De regen hield ons niet tegen.
Het hooi dampte en de zwaluw
zigzagde over het groene gras.
De mensen druppelden in en uit.

We verkenden het veld:
waar wonen je wortels,
welke weg bewandel je
en wat zie je als je stil staat?

Ver weg de oorlog
met zijn kampen en verdriet,
verzwegen verhalen
verdwenen in Vinex-wijken.

Dichtbij het ontij
van vluchtelingen en verlies,
leugenachtige leiders
en onbetaalde rekeningen.

Laten wij, wederopbouwkinderen,
warme wijken en netwerken bouwen
waar we onze buren verwelkomen,
vertrouwen en verbinden.

Om de donkere wolken van angst en armoede
en de geest van onbegrip
te verdrijven
zodat de zon weer schijnt over onze tijd.

Landgoed Maarsbergen
21 juni 2016

LICHT

Het is donker
Buiten wentelt de wereld
In verwarring
Mensen vluchten, nemen afstand
Of komen juist in opstand
Schreeuwen en stichten moord en brand

Maar de wijzen wijzen op de lichtpunten
Waar vuur is, is verlichting, warmte, energie
Oude systemen smelten
Tot nieuwe verbindingen
Te beginnen in kleine kringen
Rond keukentafel, buurtkwis, windmolen, snurkhuis
Scholen mensen samen
Steken het hart onder de riem
In lichtelaaie
Zaaien het vredevuur
Van de liefde.

The Colour Kitchen Zuilen
21 december 2016

OOGST

De mensen die er waren
in de keuken van kleuren
een mooie mengelmoes
van bloed- en geestverwanten.

De dingen die we deelden
in kleine luisterkringen
dromen en verhalen
van trots en klein geluk, een vlinder,
doorleefde angst en desondanks
de glans van idealen.

De stilte, de leegte,
de ruimte die ontstaat als je je opent
en maar blijft groeien
oneindig potentieel.

Om tot de kern te komen
van wat van waarde is
en beter te begrijpen
waarom en wie wij zijn.

Colour Kitchen Nieuwe Vaart Utrecht
21 september 2017

GRONDGEDACHTEN

We kwamen samen op goede gronden
- de liefde, vriendschap, nieuwsgierigheid -
in het verlichte veerhuis
'aanlegplaets voor de nieuwe tijd'.

We gaven onze wortels bloot
soms diep verankerd, geschonden
tot een kluit gebonden
meerdere malen verpoot.

Verdiepten ons in het verbond
tussen eigen aard en de natuur
van pratende planten, ploegende boeren
vergane indianen en gegijzelde grond.

Kunnen we opnieuw verbinden
kanalen graven, stilte (her)vinden
ons schuldbewustzijn composteren
tot vruchtbare bodem voor het collectief?

Laten we beginnen bij de bron:
in eigen tuin, buurt, bos, balkon
bewustzijn stekken en kweken
en druppel voor druppel
via een netwerk van dunne draden
de waarden en wetten respecteren
die recht doen aan de universele samenhang
tussen hemel en aarde, mens en natuur.

Veerhuis Varik
21 september 2018

INNERLIJK WERK

In Samaya, waar gezegende zusters
zich jaren in alle rust
aan hun innerlijk werk voor de wereld wijdden,
ontmoetten wij ons op weg naar balans.

Rennend, roeiend, boksend, fietsend,
mediterend, reflecterend,
zoekend in beweging
naar de stilte,
de verbinding
van kwetsbaarheid en kracht.

Iedereen op eigen wijze:
vanzelfsprekende routine,
vreugdevolle discipline,
felbevochten vrijheid,
dagelijkse dankbaarheid,
bouwen we aan weerbaarheid.

De weg naar binnen is de weg naar buiten
die ons weer naar binnen leidt.
In deze levenslange dans
van inspanning en ontspanning
winnen wij aan resilience,
veerkracht voor lijf en samenleving.

Daarmee kunnen we
- soepel meebewegend stevig blijven staan -
de veranderende tijdgeest aan
en van ik naar samen gaan.

Samaya Werkhoven
21 december 2018

PASSIE

Op een geniale plek aan de Lek
lonkt de lente.
We staan stil
bij wat ons in beweging brengt
waar vuur en vlam ontwaken.
Luisteren naar het lied dat in ons zingt
van vrijheid en waarmaken
do-be-do-be-do-be-do

Hoe?

Ontmoet jezelf door de ander te zien.
Ook al is wat je waarneemt niet waar
je ontvouwt en ontkreukelt elkaar.
Bij de gratie van de relatie
met aandacht en moed
slijpen we de diamanten die wij zijn
en ontdekken we de drijfveerkracht
die ons en alles verbindt en voedt.

Werk aan het Spoel
21 maart 2019

OPDAGEN

Wanneer kom je ergens opdagen?
Als het er echt toe doet
En het voelt gewoon goed
Of omdat het moet.

Er bij zijn is een keuze
Voor jezelf, voor de ander
Voor liefde, leven, waarheid
Voor waar dit alles samenvalt.

Waarmee kom je voor de dag?
Laat je je zien?
Spreek je je uit?
Maak je ruimte?

Ons samenzijn
Wint aan waarde
Wanneer we openbaren
Waarom we samen zijn.

Ook als we er niet bij zijn
Weten we ons verbonden
De fijne pijn
Van te worden gemist.

En dan begint het ons te dagen
Waarom we op komen dagen:
Er is geen wij zonder mij
En ik ben nergens zonder wij.

Kraaybeekerhof Driebergen
21 juni 2019

JE UITSPREKEN =

Hardop luisteren
Naar wat gezegd moet
Er al is of
wat er mis, taboe, verzwegen is.

Een vraag, je twijfel
Vergezicht of onderstroom
Wanneer mag en kan het blootgelegd?

Het kan bevrijden
Iets doorbreken
Een begin zijn
Tot verbinding leiden

Maar ook scheiden
Pijn doen
Niet begrepen
Eenzaam zijn

Je kunt winnen en verliezen
Wat staat er nu op het spel?
Jij mag kiezen
Ook stilte kan veelzeggend zijn

Uitspreken raakt zoveel snaren
Wat is waar de juiste toon?
Kunnen we elkaar echt horen
Wanneer we uitgesproken zijn?

Kleur bekennen
Is een kijkje in de ziel
Durf IK me te laten kennen
Om te vinden wie WIJ zijn?

Moestuin Jagtlust 's Graveland
19 september 2019

GEHOORD

Terwijl buiten zovelen
als hongerige jonge spreeuwen
om aandacht schreeuwen
- aan media geen gebrek -
zochten wij op deze plek
gevuld met niet gesproken woorden
naar wat wordt aangeboord
wanneer je echt bent gehoord.

Om te beginnen
moet het van binnen stil
geen stemmen die verstoren
niet willen scoren
de hartslag in je oren kunnen horen
dan gaat er niets verloren
van wat je zeggen wil:
Hoor je mij? Hoor ik erbij?
Is er een wij?

Als dit gebed verhoord wordt, voel je je vrij
en kan je voorbij
aan het dwingende ik.
Ontstaat er ruimte voor ander perspectief
dat van het collectief.

Maar om alles te horen
ook tussen de regels door
zuchten van verdriet en pijn
waarvoor misschien geen woorden zijn
is oefening geboden
en moet je moedig zijn.

Als we kunnen vertrouwen op het wij
en jij hoort daar vanzelfsprekend bij
kunnen we veel beter horen
wat er gehoord moet worden
en worden we zelf ook beter gehoord.

Samaya Werkhoven
20 december 2019

ELKAAR VINDEN

Wij vonden elkaar in de veiligheid
van onze eigen kleine werelden
een keuken, zolder, atelier
en konden elkaar bijna raken
het beeld op nog geen anderhalve meter.

Wij spraken over vinden en verbinden
in deze eindeloze tijd
van afstand en onzekerheid.
Hoe doe je dat? Online?

Wij zoeken de ander
in de wens om wat te leren
te willen delen, spelen, eren
onrecht te trotseren
angsten te bezweren
niet alleen te hoeven zijn.

Maar we vinden steeds onszelf:
durf ik op te staan, te spreken
te vertrouwen, echt te bouwen
en trouw te blijven aan mezelf?

Als jij het wil
maakt het geen verschil
waar die ander zich bevindt
welk netwerk ons verbindt.

Als jij het wil
word je gevonden
want wij waren al verbonden
al of niet gelijkgestemd
door ons menszijn en de tijd.
Dus verwelkom nu het nieuwe
en tast alle opties af
want wie weet wordt elkaar vinden digitaal
in de toekomst wel het nieuwe normaal.

Amsterdam, Arnhem, Baarn, Bilthoven, Bussum, Frankfurt, Heesch, Houten, Moergestel, Nijmegen, Velp, Wageningen
22 april 2020

WINTERWANDELING

Wij wandelden langs waterwegen, weiden
door bossen, duinen, heiden
apart maar niet alleen
verenigd door een vraag.

We ruimden op, hervonden rust
en reinheid, regelmaat
in hoofd en huis en handelen
ons meer bewust van samen zijn
wat vroeger vanzelfsprekend was
koesteren elk klein contact
een luchtkus, knipoog
van een ander kloppend hart.

In deze schaarste schuilt
de schoonheid van gemis
het verlangen naar de ander
verankert de verbondenheid
door daarop te vertrouwen
kunnen we alleen zijn aan.

En er is hoop, gelukkig
op weer, meer, beter
nog even
voor we het weten
zijn we vergeten
hoe onvanzelfsprekend mooi
het stille leven is.

In de natuur op diverse plekken
20 december 2020

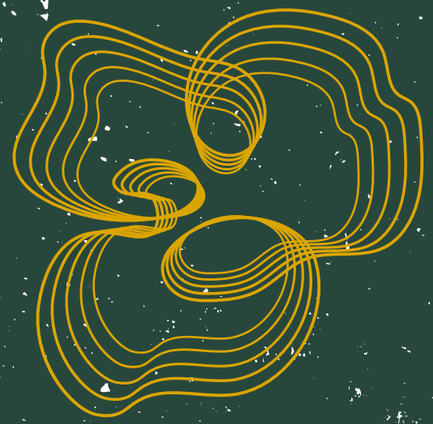

Niets is wat het lijkt te zijn.

Middag
Zuiden
Adolescent
Groei & oogst
Geel

ZOMER

ONS WERK EN ONDERZOEK

Lessen uit de dialoogdiners – van I-age naar S-age
Thema's van deze tijd en onze partners
Onlineonderzoek naar de tijdgeest

Wij zijn nietig en heel klein.

VAN I-AGE NAAR S-AGE

Lessen uit de dialoogdiners

Vanaf de oprichting van Spirit of the Age in 2016 hebben we elke seizoenswisseling een '21-diner' georganiseerd. Dialoogdiners om de tijdgeest beter te begrijpen. Op verschillende mooie locaties gingen we in steeds wisselende samenstellingen van ongeveer 21 mensen in gesprek over actuele en tijdloze vraagstukken. Hoe ervaren we het leven en werken in de 21ste eeuw? Wat dragen we mee uit het verleden, hoe kijken we naar de toekomst? Welke patronen zien we en wat kunnen we daarmee in het heden?

Het eerste diner vond plaats op 21 maart 2016 bij Anafora in Utrecht. Een gloednieuw restaurant in een net aangelegd park in Leidsche Rijn, wat goed paste bij ons prille begin. Daarna volgden twee diners op landgoed Maarsbergen, waar wij toen kantoor hielden. In december sloten we het eerste jaar feestelijk af bij The Colour Kitchen in Utrecht.

De jaren daarna verkenden we nieuwe thema's en locaties. Na 10 diners hebben we geprobeerd de waarde van de diners te bepalen en concludeerden we dat de diners door de deelnemers en door ons werden ervaren als verbindend, voedend en verrijkend: Ze brachten geestverwanten bij elkaar die zich vanuit verschillende rollen en situaties inzetten voor een duurzame, inclusieve en circulaire samenleving en ze lieten zien met hoeveel mensen we actief werken aan deze idealen. Door ervaringen te delen en te onderzoeken ontstond er een schetstekening van de tijdgeest:

- We hebben te maken met een complexe werkelijkheid waarin mensen en gebeurtenissen op elkaar inwerken, omdat alles met elkaar verbonden is;
- Er is een grote diversiteit aan perspectieven, waarvan we veel kunnen leren en waardoor het inzicht in de samenhang der dingen groter wordt;
- We zien veel fragmentatie, waardoor het zicht op die samenhang en het gemeenschappelijke belang wordt vertroebeld.

Dit beeld leidde tot een aanscherping van de missie van Spirit of the Age: we willen helpen om die samenhang zichtbaarder te maken en het samenspel tussen mensen, teams en organisaties te verbeteren, zodat de samenleving als geheel in balans en gezond is. Daarbij richten wij ons op vraagstukken die gaan over persoonlijke ontwikkeling, leiderschapsontwikkeling en samenwerking.

Zo willen we bijdragen aan de transitie van de 'I-Age' naar de 'S-Age'. Van het industriële, individualistische informatietijdperk naar een tijd van sociale solidaire samenhang met een spirit van samenwerking voor het collectief.
Om die samenhang zichtbaarder te maken en antwoord te krijgen op de vraag hoe een ieder persoonlijk verbonden is met en bij kan dragen aan het collectief, hebben we in de daarop volgende reeks dialogen steeds de vraag gesteld: wat betekenen onze individuele ervaringen en inzichten voor de samenleving, voor het collectief?
Hoe verhouden wij ons tot elkaar? Hoe kunnen we goed samen leven, wonen en werken? Welke veranderingen en ontwikkelingen zien we?

Daarbij focusten we op verschillende aspecten van het proces van persoonlijke ontwikkeling naar samenwerking. Hiervoor gebruikten we de ontwikkeling van een boom als metafoor: we startten bij de wortels, de grond waarop je staat. Waar kom je vandaan? Vervolgens bespraken we het innerlijk werk dat nodig is om in balans te blijven en te groeien. Daarna stonden we stil bij persoonlijke drijfveren en keuzes om in actie te komen. Vervolgens stond je uitspreken en gehoord worden centraal, als voorwaarden voor verbinding en samenwerking.

Toen we in de reeks dialogen toe waren gekomen aan de vragen over hoe we ons verbinden, samen leven, wonen en werken, brak corona uit. De vraag 'Hoe vinden we elkaar?' kreeg een nieuwe lading. We voerden deze dialoog online.

Het ritme van de dialogen was onderbroken, maar dit bood ons tijd om stil te staan en uit te zoomen naar de tijdgeest. Wat leren we, mede dankzij de coronacrisis over onze samenleving, onze waarden en normen en onze hoop voor de toekomst?

Collectief bewustzijn

Het dialogisch onderzoek tijdens de 21-diners heeft geleid tot de volgende, voorlopige analyse.

We bereiken de grenzen van het IK-tijdperk, de I-age: alle aandacht voor het individu en het eigen belang versterkt de tweedeling in de samenleving tussen 'haves' (rijke, hoogopgeleide, geprivilegieerde mensen (meestal wit en geworteld) en 'have nots' (armere, lager opgeleide mensen, vaak van kleur en met een migratieachtergrond). Dit leidt tot spanningen en vervreemding en mogelijk tot conflict en oorlog.

De informatisering werkt het segregatieproces in de hand: door een overvloed aan informatie, keuzes en veiligheidsrisico's gaan mensen zich steeds meer afschermen en afzonderen in besloten informatiekringen die een overzichtelijk en hanteerbaar wereldbeeld schetsen (de fabeltjesfuik). Deze trend belemmert het ontstaan van wederzijds begrip en de ontwikkeling van een 'common sense', een collectief begrip van de werkelijkheid en kan leiden tot ongefundeerde meningen, (complot)theorieën en activiteiten die de democratie en de rechtstaat kunnen ontwrichten.

De wereldwijde klimaatverandering en de COVID-19 pandemie hebben, naast angst en vervreemding, ook het besef van samenhang en collectieve verantwoordelijkheid vergroot en de beperkingen van de individuele vrijheid zichtbaar en voelbaar gemaakt. Tegenover terugtrekkende, nationalistische en uitsluitende tendensen, worden begrippen als saamhorigheid, solidariteit, sociaal contract en systeemdenken vaker gehoord. Dit getuigt van een groeiend collectief bewustzijn dat wij zouden willen duiden als de transitie naar een samenleving waarin meer aandacht is voor het gezamenlijke, in balans met het persoonlijke. We noemen dat de S-age (samen-tijd) of U-age van het Afrikaanse begrip Ubuntu: Ik ben omdat wij zijn.

Deze beweging is geen lineair proces, maar een iteratief en circulair proces, waar bij elke stap richting een gezamenlijk doel, wordt gereflecteerd op wat dit vraagt en betekent voor het individu, de groep en de samenleving als geheel. Een dialogische grondhouding en gespreksmethodiek ondersteunen dit lerende onderzoek. Daar gaan wij ook meer door.

THEMA'S VAN DEZE TIJD EN ONZE PARTNERS

Hoe dragen wij bij aan de ontwikkeling van mensen en organisaties en aan maatschappelijke vernieuwing? In de volgende samenwerkingsprojecten brachten we onze waarden en principes, kennis en ervaring en vaardigheden in. En leerden we ook weer meer over dialoog en samenwerking en de tijdgeest.

2015–2018 | Rabobank

Dichterbij de Oorsprong: hoe versterkt de dialoog de vernieuwde coöperatieve bank?

Eind 2015 presenteerde Rabobank Nederland haar nieuwe strategie. De kern: dichterbij de oorsprong. Dat wil zeggen: beter worden in wat Rabobank is, de enige coöperatieve maatschappelijke bank van Nederland. Een structurele dialoog met de samenleving hoorde daar onlosmakelijk bij. Om inzicht te krijgen in de kwaliteit en waardering van dialoogvoering door de Rabobank, heeft Spirit of the Age deze onderzocht. Bij de analyse van en advisering zijn we uitgegaan van de principes van Appreciative Inquiry (AI): vanuit een onderzoekende en waarderende houding naar de werkelijkheid kijken, de gedroomde toekomst verbeelden en samen vormgeven. Op basis van deze analyse hebben we een aanpak voor dialoog en verslaglegging ontwikkeld. Hierin hebben we in een paar jaar tijd ruim honderd gespreksleiders getraind. Van Raad van Bestuur tot lokale accountmanagers deden medewerkers ervaring op met gestructureerde dialoogvoering. Vervolgens heeft Rabobank een Dialoog Expertisecentrum opgericht dat de organisatie ondersteunt bij het in dialoog met de samenleving →

betekenis geven aan de vernieuwde coöperatie. De AI-aanpak vormt tevens de kern voor de dialoogmethodiek die de Rabobank heeft omarmd en nu binnen de organisatie verspreidt.

Coöperatief Convenant voor Nederland

Een mooi dialogisch onderzoek dat Rabobank recentelijk heeft vormgegeven resulteerde begin 2021 in een Coöperatief Convenant voor Nederland. Samen met meer dan 5.000 leden, klanten en beleidsbepalers uit 14 verschillende regio's in Nederland ging Rabobank in dialoog over wat er op de agenda voor Nederland moet komen te staan. Het resultaat van de dialogen is het coöperatief convenant: een toekomstplan voor Nederland. Rabobank gelooft dat Nederland sterker uit de crisis komt als saamhorigheid en solidariteit de boventoon blijven voeren. Op de website: www.hetcooperatiefconvenant.nl kun je het hele convenant lezen.

2018–2021 | UWV

Hoe draagt UWV in 2025 optimaal bij aan een maatschappij waarin iedereen mee kan doen?

UWV is een organisatie van mensen vóór mensen. Samen met partners werkt UWV aan één gezamenlijk doel: een samenleving waarin zoveel mogelijk mensen kunnen meedoen. Op basis van ontwikkelingen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt zijn er contouren geschetst van de strategie voor de komende jaren.

Verrijking van de strategie

De Raad van Bestuur hechtte er waarde aan dat medewerkers en stakeholders van UWV konden bijdragen aan de verdere verrijking van de strategie. Daarom hebben zij in de periode van 14 april tot en met 9 juni 2021 deelgenomen aan dialoogsessies over het beeld van UWV in 2025. Hierin werd de vraag onderzocht hoe UWV in 2025 optimaal bijdraagt aan een maatschappij waarin iedereen mee kan doen. Bij de medewerkers en enkele stakeholdergroepen werd per dialoog ook nog ingezoomd op een van de volgende dilemma's: 1) Maatwerk versus wet- en regelgeving, 2) Continuïteit versus vernieuwing of 3) Lerende organisatie en werken vanuit vakmanschap versus het behalen van prestatie-indicatoren. De opbrengst uit de dialoogsessies werd gebruikt om de contouren van de strategie te verrijken en aan te vullen. Dit resulteerde in een definitieve strategie voor UWV voor de jaren 2021-2025 vastgesteld door de Raad van Bestuur.

Dialoog als verbindend instrument

Medewerkers en stakeholders gaven aan het prettig te vinden om met verschillende collega's of samenwerkingspartners (die zij vaak niet kennen) in gesprek te gaan. Zeker in coronatijd waarbij velen het contact met anderen missen.

2020: Hoe houden we verbinding als we hybride werken? "Niet eerder is ons werk in zo'n korte tijd zo ingrijpend veranderd. Van de ene op de andere dag werkten we thuis. We hebben ons snel aangepast: een thuiswerkplek gecreëerd, verdiept in de techniek van Teams en bijna alles wat we fysiek op kantoor deden gebeurt nu digitaal. Zo kon het werk gewoon doorgaan. Sterker nog: we zijn productiever dan ooit.

10 maanden later wordt het steeds duidelijker dat we niet meer teruggaan naar de tijd voor corona, toen we ons werk vooral op kantoor deden. Voor sommige medewerkers een zware dobber, voor andere een zegen. Voorop staat dat we de positieve ervaringen van dit noodgedwongen experiment willen behouden. Hoe ziet onze toekomst bij UWV waarin we deels thuis en deels op kantoor werken er dan uit?"

Uit onderzoek blijkt dat de tevredenheid van medewerkers sinds corona met bijna een procentpunt is gestegen ten opzichte van de meting in 2018. Tegelijkertijd beoordelen medewerkers de verbinding met collega's relatief laag. Een opvallend inzicht is dat medewerkers die 100% thuiswerken meer verbinding ervaren met collega's dan medewerkers die deels op kantoor werken. Daarom zijn we in november en december 2020 met behulp van dialoogsessies in gesprek gegaan met zo'n 450 medewerkers om te onderzoeken hoe we verbinding houden met elkaar in een hybride werkvorm. De resultaten van de dialoogsessies vormen samen met de resultaten van verschillende onderzoeken input voor de toekomstvisie op hybride werken bij UWV. Deze wordt opgesteld door de Stuurgroep Het Nieuwe Normaal.

Dialoogtraining bij SMZ

Dankzij enthousiaste interne dialoog ambassadeurs bij het UWV en in het bijzonder bij Sociaal Medische Zaken (onder meer verzekeringsartsen), wordt dialoog een steeds meer gebruikte wijze van met elkaar in gesprek gaan. Vooral als er iets te verkennen of onderzoeken valt samen, is dat een gespreksvorm waar het UWV voor kiest.

Spirit of the Age ondersteunt het UWV vooral in het creëren van een groep goed getrainde en geoefende dialoogbegeleiders. Medewerkers van Communicatie en HR volgen meerdaagse trainingen en intervisie om overal binnen het UWV ingezet te kunnen worden. De focus ligt op dit moment nog op Appreciative Inquiry dialoog, maar ook andere methodieken raken steeds meer bekend. Bovendien melden de dialoogbegeleiders dat ze de basisprincipes van dialoog ook in andere contexten gaan toepassen, zoals lastige gesprekken.

2019 | Koninklijke Auris Groep
scholen met experts in spraak, taal en gehoor

Passend onderwijs

In de maanden oktober, november en december 2018 en januari 2019 zijn achttien dialoogbijeenkomsten georganiseerd waaraan ongeveer 400 medewerkers van Auris en een kleine afvaardiging van ouders deelnamen. De centrale vraag was: 'Hoe ondersteunen we vanuit onze expertise een kind zorgvuldig naar en in het regulier onderwijs? De gesprekken werden door de deelnemers als inspirerend en goed ervaren. Naast dat het veel inzichten en suggesties heeft opgeleverd voor de doorontwikkeling van Auris, het heeft ook een beweging in het denken op gang gezet. Een van de deelnemers schreef: 'We moeten niet meer denken: "Kunnen we dit?" maar "Wat hebben nodig om dit te realiseren?"

Om antwoord te geven op de centrale vraag is ook het gesprek met het regulier onderwijs nodig. Soms moeten we hen verleiden om onze leerlingen op te nemen. Een van de deelnemers zegt daarover dat ze haar collega in het regulier onderwijs vertelt om verschillen in kinderen niet als belemmering maar als uitdaging te zien die ook leuk is en jezelf kan verrijken.

Uit de analyse van de ophaalkaarten (1600), de verslagen van de RvB van de bijeenkomsten en de Mentimeter komt één duidelijk hoofdthema naar voren: Samenwerken. Het gaat dan om het intensief samenwerken met zowel het regulier onderwijs, de ouders en de leerling, maar ook samenwerken met collega's zowel in de eigen organisatie als in de branche.

2020 | Nieuwe Sociale Praktijk

Coalitie van sociale ondernemers

Sociale initiatieven versterken de weerbaarheid van de samenleving. Ze creëren betaalbare oplossingen die voorkomen dat mensen vereenzamen, ziek worden en een beroep moeten doen op de overbelaste zorg. Maar de impact van veel initiatieven voor kwetsbare groepen wordt beperkt door versnipperd beleid en tijdelijke financiering. Dat kan en moet beter. Nieuwe Sociale Praktijk wil de impact en innovatiekracht van sociale initiatieven vergroten en daarmee de zorg voor kwetsbare groepen in Nederland verbeteren.

Wie?

Nieuwe Sociale Praktijk is een netwerk van mensen die zich allemaal op hun eigen manier actief inzetten voor verandering in de sociale praktijk. Het doel van het netwerk is om door ontmoeting, intervisie en samenwerking de beweging naar een nieuwe sociale praktijk te stimuleren. Dit doen we in zogenaamde 'impact & innovatie cirkels' waarin we ervaringen en ideeën uitwisselen, elkaar stimuleren en samenwerken aan nieuwe aanpakken.

Waarom?

De coronacrisis stelt de weerbaarheid van Nederlandse samenleving zwaar op de proef. Daarbij worden de kwetsbaarste groepen het hardst geraakt. Sociale initiatieven die zich al jaren voor deze groepen inzetten, zijn daarom onmisbaar. Zij bieden betaalbare, effectieve oplossingen die voorkomen dat nog meer mensen een beroep doen op de overbelaste en dure professionele zorg.

Maar ondanks de opgebouwde expertise en aantoonbare positieve impact worden deze sociale initiatieven bedreigd in hun voortbestaan. De noodhulp die gemeenten en fondsen momenteel aan sociale ondernemers bieden, is geen duurzame oplossing. En die is juist nu hard nodig om de structurele problemen in het sociale domein aan te kunnen pakken en de weerbaarheid van de samenleving op de lange termijn te waarborgen.

Hoe?

Erken, benut en waardeer het sociaal initiatief als preventieve oplossing voor de groeiende vraag naar zorg en welzijn en maak ruimte voor een nieuwe sociale praktijk waarin overheden, fondsen, bedrijven en sociaal initiatiefnemers samenwerken aan een veerkrachtig sociaal ecosysteem.

Wat is hiervoor nodig?

1. Investeer in ontwikkelruimte
2. Zorg voor duurzame financiering
3. Werk samen
4. Maak de impact zichtbaar.

2014–2020 | Schuldeiserscoalitie

Van Schulden naar Kansen

De schuldeiserscoalitie is in 2014 (op initiatief van Delta Lloyd (nu Nationale Nederlanden)) opgericht met als doel om probleemschulden te voorkomen en betalingsachterstanden op te lossen.

In Nederland worstelen 700.000 huishoudens met problematische schulden. Dat zijn schulden die niet binnen 3 jaar terug te betalen zijn. Dan zijn er nog 800.000 huishoudens die het risico lopen op probleemschulden. De gemiddelde schuld bedraagt 42.900 euro, verdeeld over gemiddeld 14 verschillende schuldeisers. Een groot deel van deze schulden bestaat uit boetes, incasso- en deurwaarderskosten.

Ethisch manifest

Onder het motto 'Van Schulden naar Kansen' hebben 20 deelnemende bedrijven (grote primaire schuldeisers, zoals verzekeraars, banken, energiebedrijven, telecom en woningcorporaties) een ethisch manifest opgesteld waarin ze afspraken hoe ze betalingsproblemen en schulden bij hun klanten willen voorkomen. De bedrijven gingen eerst aan de slag om de opgestelde gedragsregels binnen de eigen organisatie te toetsen en naleven. Vier keer per jaar wisselden ze ervaringen uit en steunden elkaar. Ook ontwikkelden ze gezamenlijke initiatieven en spraken andere partijen, zoals de overheid, aan op hun aandeel in de schuldenproblematiek.

De coalitie heeft de weg gebaand voor en meegewerkt aan diverse landelijke en lokale initiatieven, zoals de documentaire Schuldig, Manifest Nederland Schuldvrij, De Nederlandse Schuldhulproute, MKBDoorgaan en het meerjarig impactonderzoek naar armoede en schulden van de Hogeschool van Amsterdam.

lijkt vergeten zijn geest te updaten.

OVER DE TIJDGEEST

Online onderzoek naar de huidige tijdgeest

Onze nieuwsgierigheid naar de tijdgeest nam alleen maar toe naarmate we meer gesprekken voerden. In oktober 2020 hebben we daarom een online vragenlijst opengesteld voor iedereen die wilde meedenken over de tijdgeest. We stelden vragen over de betekenis van de tijdgeest, over persoonlijke ontdekkingen over de tijdgeest en ervaringen, over collectieve ontwikkelingen die je waarneemt en ontwikkelingen waar je op hoopt. De precieze vragen vind je op pagina 83.

De deelnemers aan de vragenlijst hebben het door ons samengevatte beeld van de tijdgeest geschetst. We zijn benieuwd of je het herkent en waar je andere perspectieven ziet. We nemen zelf waar dat het onderzoek aanvankelijk vooral problemen schetst. Het leek bij de analyse van de input onvermijdelijk en staat daarmee wat haaks op onze gebruikelijke aanpak van Waarderend Onderzoeken.

Einde aan de groei

We nemen met elkaar het einde van een tijdperk van lineaire groei waar. Het spanningsveld tussen groei en bezit aan de ene kant en aandacht voor duurzaamheid aan de andere kant wordt voelbaar en zichtbaar. Het kortetermijndenken versus het langetermijndenken. Het uit zich ook in het spanningsveld tussen de economie en gezondheid. Een actueel voorbeeld is hoe gezondheidsonderzoek ertoe bijdraagt dat Tata Steel versneld overgaat tot minder belastende productiewijzen. Of de klimaatzaken van Urgenda tegen de overheid en van Milieudefensie tegen Shell waar – met succes – een beroep werd gedaan op de mensenrechten om de ongezonde CO2-uitstoot terug te dringen.

Steeds meer mensen komen tot de conclusie dat onze oude leefwijze niet is vol te houden. We kunnen niet oneindig doorgaan met consumeren. Systemen zijn overbelast, natuurlijke bronnen raken op en de veerkracht lijkt af te nemen.

Dit maakt een groter bewustzijn wakker over de waarde van de natuur en het feit dat wij als mensen zelf natuur zijn. Staat de welvaart van de mens misschien toch minder centraal? Mensen zoeken naar een meer holistische levensstijl in harmonie met alles om ons heen. Dit komt tot uitdrukking in de vele lokale initiatieven om te delen, hergebruiken. In andere eetgewoonten; meer vegetarisch en veganistisch. Het wordt tegelijkertijd vanzelfsprekender dat de vervuiler betaalt en dat mensen en bedrijven verantwoordelijk worden gehouden voor de schade die ze aanrichten.

Dit alles zijn uitingen van een transitie naar eerlijker, gelijkwaardiger, duurzamer en rechtvaardiger.

Verval en angst – innerlijke en sociale onthechting

Zien en voelen dat het oude vertrouwde niet meer werkt en het nieuwe nog niet goed werkt, leidt tot angst en onzekerheid. Dat komt op allerlei manieren naar de oppervlakte.

Het vertrouwen in de democratie staat onder druk. Door fragmentatie en alle partijen op de flanken, raken de middenpartijen hun stem kwijt. Het electoraal gewin gaat steeds vaker voor op het durven vasthouden aan ideologie, zoals het opkomen voor de zwakste groepen in de samenleving en dienstbaarheid aan de samenleving als geheel.

We ervaren een verlies aan controle en autonomie. Grote bedrijven bepalen hoe het er in de markt aan toegaat. En reguleren ook onze informatievoorziening: wat is geoorloofd en wat wordt gebanned? Dit zijn de uitwassen van het vrijemarktdenken.

Steeds luider klinkt de stem tegen de macht van de oudere witte man, als symbool van het patriarchaat. Vriendjespolitiek, #metoo, corruptie, onvermogen te besturen: het wordt niet meer zwijgend toegestaan en wordt steeds meer zichtbaar.

We zien onder ogen dat ook in Nederland sprake is van institutioneel racisme. Een gesprek daarover ligt gevoelig.

De spanning tussen generaties neemt toe. Veel sociale, ecologische en economische uitdaging worden door de huidige politieke leiders en bestuurders in het huidige politieke discours neergelegd bij jongere generaties. Hierdoor zie je dat de jongere generaties, minder respect hebben voor oudere generaties (hé boomer'). Hierdoor veranderen sociale dynamieken, zoals de reactie op coronamaatregelen.

Ook de media staat onder druk. Verkoopcijfers, clicks bepalen steeds meer de inhoud, lengte, diepgang en toon van wat er wordt geschreven en uitgezonden. Framing en algoritmes, met alle gevolgen van dien, zijn schering en inslag.

We nemen ook een verschraling waar van onze omgeving. De kwaliteit loopt achteruit van banen, inkomen, woning, natuur, voeding, onderwijs, zorg, winkels, overheid. Hierdoor ervaart een steeds grotere groep mensen dat hun bestaanszekerheid onder druk staat. Sommige voelen zelfs het verstikkende effect omdat ze hun leven (financieel) niet meer rond krijgen.

We denken dat we door de angst die bovenstaande ontwikkelingen oproept, elkaar de maat gaan nemen en steeds hogere eisen stellen. Dit komt tot uitdrukking in polarisatie, verdeeldheid, boosheid, heftigheid. Eigenbelang eerst. Complotdenken als verklaring. Angst door de vreemdeling en hen de schuld geven van het verlies aan ruimte. Angst en onzekerheid die verstarring veroorzaken door onderliggend (collectief) trauma, waardoor je minder toegang hebt tot nieuwsgierigheid.

Tegelijkertijd zijn er ook tekenen van betrokkenheid. De toename van burgerprotesten en initiatieven. Mensen die angst en weerstand omzetten in hoop op een blijvende verandering. Helpend daarbij is ons vermogen om gelijkmoedig waar te nemen en niet mee te gaan in de negatieve spiraal. Dingen met aandacht doen. Van binnenuit leven. →

Het weefsel der mensheid Carlijn Kingma

Uiting geven aan liefde en compassie met de omgeving. Ruimte creëren om te ontwikkelen in je eigen tempo. Medemenselijkheid tonen en zorgen voor kwetsbaren. Meer reflecteren. Kiezen voor intensiever en voedend contact.

Sociaal weefsel – civil society

Dat brengt ons op het punt dat we ontdekken dat we uiteindelijk allemaal hetzelfde willen: liefde, vrede, samen zijn. Je zou kunnen zeggen dat het hedonistische ik-tijdperk niet langer houdbaar en voorbij is. We kunnen niet volhouden alleen gericht te zijn op persoonlijk geluk en succes. Continue het beste uit jezelf moeten halen. Dat we het moeten maken in de wereld. Dat individualisme is doorgeschoten. De nadruk op het 'ik' gaat namelijk op de langere termijn gepaard met eenzaamheid en toenemende sociale onthechting.

We hebben elkaar hard nodig. We zullen moeten samenwerken om te overleven. Gelukkig proberen mensen er altijd weer iets van te maken. Nu is ook een tijd om nieuwe manieren van samenleven, samenwerken en samenzijn uit te proberen.

Tegelijkertijd is samenleven best ingewikkeld. We zijn verschillend en er samen iets van maken vraagt aandacht en inzet. Soms snappen we de ander niet echt of kennen we onze eigen behoeftes niet goed. We raken verstrikt in vragen over individuele autonomie versus het collectief belang. We kunnen soms het geheel niet overzien en kijken alleen vanuit ons eigen perspectief.

Daarnaast willen we graag een thuisbasis vinden waar we steeds naar terug kunnen gaan. De 'thuishaven' als plek van veiligheid, als basis van het leven, gekoppeld aan een sociale gemeenschap. Waar relaties voedend zijn, waar je fysiek bij elkaar kunt zijn, waar je op elkaar kunt terugvallen als de zelfzorg (even) niet volstaat, waar oog is voor eenzaamheid en eigenheid, waar gerelativeerd en gelachen wordt. Een plek waar we voor elkaar zorgen en elkaar nodig durven hebben. Nabijheid doet ertoe, net als betrokkenheid bij elkaar. Daarom zijn er in Nederland zoveel vrijwilligers; mensen die wat voor anderen willen betekenen.

Wat is er nodig voor een gezonde samenleving?

Op komen dagen en je uitspreken

We leven in een tijd waar de waarheid en feiten onder druk staan; de post-truth samenleving. Meningen zijn feiten. We zoeken de tegenspraak niet meer op en nodigen die ook niet uit. De wetenschap staat hierdoor onder druk en wordt afgedaan als een mening. Tegelijkertijd is de wetenschap zelf ook dusdanig gefragmenteerd dat er tunnelvisies in onderzoeksdomeinen ontstaan.

Daarnaast ligt het gevaar van kuddegedrag op de loer. Het is schrikken als je ziet hoeveel we elkaar napraten of onnadenkend retweeten. Groepsdruk speelt daarbij een rol, maar ook ons verlangen erbij te horen en geen buitenstaander te zijn. Zouden we ons een nieuwe oorlog kunnen laten invoeren? Het autonoom aanschouwen van de wereld is in ieder geval zeldzaam.

Uit ons onderzoek komt naar voren dat op komen dagen en je uitspreken wezenlijk zijn voor een gezond sociaal weefsel. Eigen verantwoordelijkheid nemen in plaats van afwachten. Je visie delen met anderen. Je stem laten horen. Je uitspreken en dat zorgvuldig en zachtmoedig doen.

Gelukkig zijn feiten en de waarheid niet verdwenen en werken velen gestaag verder aan hun onderzoek, experimenten en vernieuwing. En daarnaast zijn er universele waarden en principes die we kunnen nastreven zoals het goede, het ware en het schone.

Complexiteit, samenhang en versnelling

Onderzoeken vergt moed om verschillende realiteiten naast elkaar te zien. Om complexiteit te aanvaarden. Het vergt daarnaast geduld en rust om nieuwe oplossingen te laten opkomen, terwijl we voelen hoe de wereld versnelt.

We merken ook steeds meer hoe alles en iedereen verbonden is. Alles heeft impact op alles en daarin schuilt een afhankelijkheid van elkaar.

De pandemie maakte zichtbaarder en duidelijker dat er sprake is van globalisering op allerlei vlakken. In de zoektocht naar oplossingen kunnen we dus niet meer gefragmenteerd werken, maar is interdisciplinair en holistisch denken en werken noodzakelijker dan ooit.

Daarin worden we gesteund door de voortschrijdende techniek en digitalisering. Dat biedt goede mogelijkheden voor samenwerkingen waar we vroeger alleen van konden →

dromen. Het benutten van de techniek en digitalisering vergt ook dat we goed nadenken en voorsorteren om negatieve neveneffecten voor te zijn of te verminderen.

Hoe nu verder?

De vraag dringt zich op of we binnen het systeem aanpassingen kunnen doen of dat we beter een nieuw systeem kunnen bouwen. Die vraag hebben we niet kunnen beantwoorden. Wel hebben we een grote hoeveelheid ideeën verzameld over hoe we een gezond sociaal weefsel kunnen ondersteunen, zowel individueel als collectief.

Individueel

DOEN

Aandachtig luisteren, vasthouden aan ritme en rituelen, rekening houden met de ander, minder reactief zijn, verbinding tot stand brengen tussen mensen, zintuigen en intuïtie gebruiken, meer focus op nauw contact in kleine groepen dan veel vluchtige ontmoetingen, aandacht hebben voor eigen trauma's, bewust omgaan met rol van social media in mijn leven, bezig zijn met gezondere voeding en beweging, dichter bij de natuur, tegenspraak opzoeken.

ZIJN

Gelijkmoedig, oordeel uitstellen, accepteren dat niet iedereen vanuit een gezamenlijk belang kijkt, niemand hoeven overtuigen, geloven in de goedheid van de mens ondanks alles, en-en bewustzijn beoefenen waarin tegenstrijdig lijkende dingen tegelijkertijd naast elkaar kunnen bestaan, niet-weten, zelfliefde, weten dat je niet niet alles alleen hoeft te doen.

Collectief

SAMEN DOEN

Echt luisteren, elkaar zien en horen, aandachtig waarnemen, aanwezig zijn, respecteren, compassie doen, oog hebben voor elkaar, er voor elkaar zijn, jezelf laten zien, kwetsbaarheid tonen, intuïtie van een dieper weten inbrengen, persoonlijk contact maken, afstemmen, vertrouwen geven, veerkracht ontwikkelen, vitaal samenwerken, ieders talent kennen en dienstbaar inzetten, verantwoordelijkheid nemen, zelf voorop gaan, initiatief nemen, uitnodigen, meebewegen, inspireren, voorleven, voorrang geven, vertragen, tijd nemen voor rust en reflectie, goed geïnformeerde besluiten willen nemen, feiten en informatie verzamelen, dienstbaar zijn, doen wat nodig is, dialoog leren op de basisschool.

DENKEN IN TERMEN VAN

solidariteit, veel kan naast elkaar bestaan, toekomstbestendig, duurzaam, menselijkheid, dienstbaarheid, kijken naar oorzaken in plaats van symptomen, scenario's, natuurwijsheid, zeven generaties vooruit, historisch besef.

SAMEN ZIJN

Oprecht, gelijkmoedig, ontvankelijk, verdraagzaam, eerlijk, zachtmoedig, nabij, vriendelijk, vertrouwensvol, onzelf niet op de eerste plaats zetten, vanuit liefde in plaats van angst.

Tot slot

De schets van hoe nu verder blijkt meer in ons doen en zijn te zitten dan in doelen en ambities die we willen bereiken. Het is meer de vraag hoe we met elkaar willen omgaan, dan wat we precies doen. Maar dat kan natuurlijk ook aan onze vragen gelegen hebben. We horen graag of je je in deze samenvatting herkent.

Avond
Westen
Ouderdom
Voltooiing
Zwart

HERFST

OVER DE TIJDGEEST

Perspectieven op de tijdgeest
De taal van deze tijd
Dialectiek van transformatie
Sage van de tijdgeest

PERSPECTIEVEN OP DE TIJDGEEST

We komen na onderzoek uit op verschillende definities van de tijdgeest, omdat we vanuit verschillende perspectieven naar dit fenomeen kijken.

Wetenschappelijk

De tijdgeest is een hypothese van patronen die we waarnemen en ervaren.

Bron: Monika Krause

- *beeld van een tijd, normen en regels die nu gelden*
- *manier van denken en doen van een samenleving*

Energetisch

De tijdgeest is een veld van informatie dat we zelf informeren.

Bron: Lie van Schelven

- *fluïde en emergent informatieveld wat zich vormt naar onze relaties en interacties*
- *veld, bubbel waar we gezamenlijk voelend aanwezig zijn*
- *fluïde want verandert continue*
- *ontwikkeling en stilstand*
- *heeft met verandering te maken*

Natuurwetenschappelijk

De tijdgeest is de tijd waarin we nu leven, met een bandbreedte naar het verleden en naar de toekomst.

- *de 21ste eeuw*
- *dit millennium*
- *het antropoceen.*

Historisch

De tijdgeest is een manier van denken, voelen en doen in een bepaalde tijd in een samenleving.

- *geest die rondwaart in een bepaalde tijdsperiode*
- *algemene gevoelens en denkwijzen in een bepaalde tijd*
- *wat leeft in dit tijdperk, in deze jaren en soms decennia*
- *wat speelt er in deze tijd*
- *levende geschiedschrijving*

Psychologisch

De tijdgeest is een algemeen gevoelen, stemming en collectieve onderstroom in de samenleving.

- *een soort algemeen gevoelen*
- *welke geest hier ronddwaalt*
- *collectieve onderstroom behorend bij een periode in de tijd*
- *wat er toe doet in de hoofden van de mensen*
- *helpt te snappen wat er om ons heen gebeurt*
- *gevoel dat in een specifieke periode bij een deel van de wereldbevolking leeft over wat er gebeurt, lijkt te staan te gebeuren en hoe daarmee om te gaan*
- *stemming in de samenleving over de staat van de wereld en hoe er over de toekomst wordt gedacht*
- *urge, de noodzaak, die er gemeenschappelijk, bewust of onbewust, gevoeld wordt in de stoffelijke en onstoffelijke wereld*
- *onzichtbaar en gelaagd bewustzijn gecombineerd met wat er letterlijk gebeurt in de wereld op diverse lagen*

Politiek sociaal economisch

De tijdgeest wordt bepaald door bepaalde urgente onderwerpen die leven en waarmee we vanuit politieke, sociale of economische factoren bezig zijn.

- *onderwerpen waarvan een bepaalde urgentie uitgaat*
- *thema waar in een bepaald tijdsbestek veel mensen mee bezig zijn*
- *in deze tijdsperiode duurzaamheid*
- *mede bepaald door politieke, sociale en economische factoren*
- *meer meningen dan gevoel*

Cultureel

De tijdgeest is dat wat nu maatschappelijk urgent, hip of happening is.

- *meest gebruikte sociale media*
- *mode*
- *Black Lives Matter, #Metoo, Fridays for the Future*

DE TAAL
VAN DEZE TIJD

Wat je zegt, ben je zelf.

Wat zegt onze naam over ons en de tijd waarin we leven? Wat al opvalt aan onze eigen naam, Spirit of the Age, is dat het Engels is. Waarom niet Nederlands? Wat willen we daarmee uitdrukken? Dat we over de grenzen van het Nederlandse taalgebied (willen) kijken en werken? Of dat we de tijdgeest aanvoelen waarin steeds meer Engelse woorden en begrippen ons vocabulaire binnensluipen?

Letterlijk vertaald betekent Spirit of the Age tijdgeest. Maar de Engelse term nodigt uit tot meer associaties: spirit = spiritueel, teamspirit; age = eeuw, maar ook leeftijd, ouder worden. Wij korten Spirit of the age af tot S-age, de eeuw, de tijd van Samenwerken, Solidariteit, Sustainability, Sociaal, Spiritualiteit. En ook het woord sage zit erin, dat verhaal (met een moraal) betekent, maar ook verwijst naar het archetype sage, dat voor wijsheid staat. En in het Engels betekent sage salie, het zuiverende kruid.

Is dat wat we zijn? Zuiver, wijs, sociaal, duurzaam en spiritueel? Het klinkt vrij ambitieus en misschien wel arrogant om dat over jezelf te zeggen. Maar het past wel in deze tijd, waarin we ons zeer bewust zijn van de complexiteit en samenhang van de vraagstukken van de 21ste eeuw. Die vragen om een ambitieuze, holistische aanpak. Onze naam zegt meer iets over ons verlangen om het goede te doen en over de zoektocht naar hoe we kunnen bijdragen aan een schone, duurzame en inclusieve samenleving.

En zijn het bomen die blijvend

DIALECTIEK VAN TRANSFORMATIE

Het dialectische proces van maatschappelijke transformatie

'Men kan niet tweemaal in dezelfde rivier stappen' zo stelde Heraclitus (500 vC). Met deze metafoor probeerde de Griekse filosoof uit te drukken dat de wereld continu in flux of 'wordende' is. Het leven is continue onderhevig aan verandering. Het proces van wereldse verandering en transformatie is iets dat ons als mensen te allen tijde heeft beziggehouden. In onze zoektocht naar 'het goede', scheppen we continu beelden van een wereld die gerealiseerd en daarmee getransformeerd dient te worden. Het verlangen naar ontwikkeling en zijn realisatie maakt dat de vraag naar wat deze verandering inhoudt door de eeuwen heen een geliefd onderzoeksonderwerp is geweest.

Roemrijke filosofen als George W.F. Hegel en Karl Marx hebben zich gebogen over het proces van verandering. Met hun beschrijving van verandering als een dialectisch proces hebben ze een grote afdruk weten achter te laten in de Westerse sociale filosofie. Alhoewel Marx en Hegel de dialectiek op de kaart hebben gezet in de moderne tijd is de methode sinds de oudheid al een onderdeel van de filosofie. De socratische dialectiek is één van de filosofische methodes. Het kenmerkende aan de Socratische methode is het poneren van een these die vervolgens wordt gevolgd door een tegenovergestelde these, ofwel antithese. De these en antithese vormen uiteindelijk een synthese, waaruit een nieuwe these van een hogere orde ontstaat. Dit proces gaat door totdat er perfecte kennis of een totale waarheid is bereikt. Het doel van de dialectische methode in deze tijd was voornamelijk om middels rationele discussie geschillen op te lossen en hiermee een vorm van waarheid te ontdekken.

Hegels historische dialectiek

Hegel en Marx hebben een nieuwe betekenis weten te geven aan deze wijze van redeneren door het in relatie te brengen met de ontwikkeling van historische maatschappelijke systemen. In lijn met Heraclitus' conceptie van de wereld als continu in flux stelt Hegel dat de wereld constant in beweging is. Het is volgens Hegel de dialectiek die inzicht geeft in hoe verandering tot stand komt. Verandering zou namelijk ontstaan vanuit het 'conflict tussen opposities' dat centraal staat binnen het dialectische proces. Om Hegels perspectief op de oorsprong van conflict goed te begrijpen is het van belang om ons te wenden tot zijn idealistisch uitgangspunt. Het idealisme wordt gekenmerkt door het idee dat de werkelijke wereld bepaald en beheerst wordt door de producten van ons bewustzijn, namelijk onze ideeën, voorstellingen en begrippen. De ideeën bestaan volgens Hegel zelfstandig, waarmee hij stelt dat de ideeën onafhankelijk van de werkelijkheid tot stand komen. Deze vorm van idealisme impliceert dat de geschiedenis wordt bepaald door een systeem bestaand uit geestelijke producten.

Alhoewel Hegel zelf niet expliciet spreekt over een onderscheid tussen these, antithese en syntheses, is dit echter wel duidelijk terug te zien in zijn idealistische beschouwing van maatschappelijke ontwikkeling. Hegel was ervan overtuigd dat op het moment dat een zeker idee (these) in aanraking komt met een conflicterend idee (antithese) er een nieuw en beter idee zou ontstaan (synthese). Deze these wordt uiteindelijk het algemeen geaccepteerde idee.

Kenmerkend aan Hegels veranderingsleer is dat dit dialectische proces zich ontwikkelt middels een zekere telos naar het eindpunt van de geschiedenis, waarbij alle conflicten zijn opgelost en de wereld wordt bepaald door juiste ideeën.

De maatschappelijke condities waarin we leven, zijn volgens Hegel een uiting van het bewustzijn dat op dat moment in de geschiedenis de overhand heeft. Vanuit een moreel oogpunt betekent dit dat wanneer we de werkelijkheid willen veranderen, de ideeën zich eerst moeten ontwikkelen. Het is voor Hegel dus de taak van de mens om zijn huidige bewustzijn in te ruilen voor een hoogwaardigere.

Marx' historisch materialistische dialectiek

Marx heeft zich erg laten inspireren door het werk van Hegel. Hij heeft er echter ook belangrijke aanpassingen gedaan. Zoals we hiervoor hebben gezien komt verandering volgens Hegel uit de synthese van ideeën. Volgens Marx zou deze Hegeliaanse opvatting van de ontwikkeling van de geschiedenis →

de werkelijkheid te veel buiten beschouwing laten. In reactie hierop ontwikkelde Marx een historisch materialistisch perspectief op de geschiedenis. Het materialisme dat uit deze kritiek voortvloeit is erop gericht om vanuit zuiver empirische vooronderstellingen en feiten te herleiden hoe de geschiedenis zich voltrekt. In tegenstelling tot het idealisme wordt inzicht in maatschappelijke veranderingen binnen het materialisme verschaft door de werkelijkheid centraal te plaatsen. In plaats van dat ideeën doorsijpelen in de werkelijkheid, bepaalt de werkelijkheid de ideeën. Voor Marx zijn de heersende economische condities het fundament dat bepaalt hoe maatschappelijke structuren in de werkelijkheid zijn georganiseerd en welke ideeën die wij hanteren daaruit voortvloeien. Het historische materialisme kan in deze zin begrepen worden als reactionaire visie op het idealisme, waarbij de handelingen van de mens centraal zijn komen te staan in het proces van sociale transformatie in plaats van de ideeën. Door het materiële de oorsprong te maken van de ideeën heeft Marx als het ware Hegels dialectiek op zijn kop gezet.

Het centraal plaatsen van het menselijk handelen heeft geleid tot het revolutionaire inzicht dat in de geschiedenis cultuur wordt bepaald door sociaaleconomische verhoudingen.

Dit verloop wordt ook wel onderscheiden in de onderbouw (economisch systeem) en de bovenbouw (ideeën). De maatschappelijke structuur, ofwel bovenbouw, wordt gekenmerkt als de producten die voortkomen uit ons materieel gedrag. Hieronder vallen onder meer wetten, religie, moraal en filosofie. Deze geestelijke producten worden ook wel ideologie genoemd. De heersende ideologie is erop gericht om steeds de maatschappelijke condities te legitimeren. Nieuwe interpretaties van de werkelijkheid leiden volgens Marx echter niet tot verandering van de sociaaleconomische verhoudingen. Om verandering te kunnen aanbrengen zal er gekeken moeten worden naar de werkelijkheid zelf. Voor Marx houdt dit in dat enkel door de sociaaleconomische verhoudingen te veranderen er een maatschappelijke transformatie kan plaatsvinden.

Hedendaagse lessen

De filosofie leert ons dat het van belang is om een gedachtegoed te beschouwen vanuit de sociaalhistorische context waarin deze is ontstaan. Dit geldt eveneens voor de visies van de grote denkers die we hierin hebben besproken.

Het beschouwen van verschillende visies over wat verandering behelst en waarin het bestaat, doet ons nagaan welke dominante ideeën er op dit moment heersen en welke hier tegenover staan. Bovendien roept het de vraag op hoe verandering begrepen kan worden binnen de hedendaagse sociaal-culturele context waarin wij existeren en op welke wijze we sturing willen en denken te kunnen geven aan de eeuwig stromende rivier der beweging.

Definities

Als we het over de tijdgeest hebben, spreken we vaak over verandering, ontwikkeling, transitie. Maar wat bedoelen we daarmee? Hieronder een overzicht van verschillende mogelijke definities van deze woorden die de tijdgeest proberen te duiden.

VERANDERING
wijziging (door jouzelf of door een ander/de situatie), situationeel, een gebeurtenis.

ONTWIKKELING
(Hoogduits entwickeln, Frans développer) ontvouwen, geleidelijke verandering, meestal is er sprake van verbetering, groei, (geestelijke) vorming, uitbreiding, beschaving, evolutie.

TRANSITIE
(Latijn transitio = overgang) structureel veranderingsproces. William Bridges zegt dat het een psychologisch proces is van het internaliseren van een nieuwe situatie in drie fasen (1. afronden van het bestaande, 2. de neutrale fase en 3. het nieuwe begin). Jan Rotmans stelt transitie gelijk aan kanteling en onderscheidt ook drie fasen, waarin een duidelijk kantelmoment aanwijsbaar is, waarna het veranderingsproces versnelt en onomkeerbaar is.

KANTELING
(Middelnederlands: kanteel = muur) het op zijn kant zetten, (doen) omvallen, evenwicht verliezen en toch contact houden, zodat een nieuw evenwicht ontstaat.

TRANSFORMATIE
(Latijn: transformare, nieuwe gedaante doen aannemen) nieuwe vorm aannemen, omzetten.

Panta rhei (Heraclitus 500 v C) = Alles stroomt (alles verandert, maar blijft in essentie gelijk)
Plato maakt in zijn Ideeënleer onderscheid tussen de waarneembare, zintuiglijke wereld waarin alles veranderlijk en imperfect is en de eeuwige, onveranderlijke wereld, die alleen toegankelijk is voor ons denken. In deze onveranderlijke denkwereld bestaan perfecte en pure vormen van wat wij waarnemen, zoals het Ware, het Goede en het Schone. Zij vormen de essentie, waardoor we de dingen en situaties die voortdurend veranderen toch kunnen herkennen en waarderen.

SAGE VAN DE TIJDGEEST

Er waren eens vier vrouwen die, onafhankelijk van elkaar, ieder op haar eigen wijze, op zoek gingen naar de tijdgeest.

Voor de oudste vrouw, Femke, begon haar zoektocht in de literatuur. Ze las het ene verhaal na het andere en verplaatste zich zo in steeds nieuwe personages en hun gedachten en gevoelens. Zo ontwikkelde ze een grote liefde voor de taal als instrument om het leven mee te ontdekken en te omschrijven.

De tweede vrouw, Renate, stortte zich met hart en ziel in het verleden. Ze onderzocht haar eigen wortels tot en met haar DNA en verdiepte zich ook in de geschiedenis van onze samenleving, inclusief de collectieve trauma's, zoals oorlogen, kolonialisme, slavernij en armoede, om zichzelf en het heden beter te begrijpen en hanteren.

Olga, de derde van de vier vrouwen, verzamelde haar kennis over de tijdgeest door te reizen. Van Zuid-Afrika, het Amerikaanse continent, Israël, waar haar voorouders al hun sporen nalieten, tot Guatemala, Benin en Bhutan, waar ze werd betoverd door de dialoog, de kunst van het delen en het bruto nationaal geluk.

De jongste van de vier, Soraya, verdiepte zich in de filosofie en leerde zo de complexiteit van de tijdgeest te beschouwen vanuit theoretisch perspectief en te vertalen in onderzoek naar hedendaagse patronen van racisme, witte gevoeligheid en gelijkwaardigheid, door zichzelf en anderen te bevragen.

Rond de eeuwwisseling ontmoetten Olga en Femke elkaar bij nieuwe maan en samen zetten zij hun zoektocht naar de tijdgeest voort. Het was het begin van een brede dialoogbeweging, waar ook Renate zich bij aansloot. Ze gingen in gesprek met jongeren, bankiers, boeren, filantropen, leraren, ondernemers en bestuurders en hoorden mooie woorden over samenwerking aan een betere duurzame wereld, maar ze kwamen ook veel angst en uitgeputte mensen en organisaties tegen. Dat stimuleerde de drie om het onderzoek naar de kenmerken van de tijd verder te verdiepen.

Op een goede dag kwam er een brief binnen van Soraya, die op zoek was naar een plek waar zij haar filosofiestudie kon afronden. En zo was het kwartet compleet.

Na een jaar van eenzame opsluiting en online onderzoek en onderwijs, kwamen de vier vrouwen eindelijk samen om hun perspectieven op de tijdgeest te delen en hun wensen voor de 21ste eeuw te formuleren. Hond Fanu luisterde mee en gaf in stilte commentaar.

Olga: *'Waar het voor mij om draait, is de ontwikkeling van angst naar nieuwsgierigheid en uiteindelijk naar verbondenheid en liefde.'*

Renate: *'Om angst te kunnen overwinnen, moeten we die eerst onder ogen zien, voordat we liefde kunnen voelen.'*

Femke: *'Ik ervaar zelf weinig angst, maar zoek wel vaak het onbekende op om van te leren.'*

Olga: *'Nieuwsgierigheid is het verlangen om jezelf en het grotere geheel te leren kennen via de ander.'*

Fanu snurkt goedkeurend.

Soraya: *'Collectieve trauma's zijn meestal niet direct voelbaar als angst, ze kunnen in allerlei gedaantes voorkomen.'*

Renate: *'Door daar het licht op te zetten, vanuit verschillende perspectieven, ontstaat een collectief bewustzijn dat nodig is om elkaar te begrijpen.'*

Femke: *'Ik zie veel onbalans. Jonge mensen die onzeker zijn, niet stevig staan. Ik wens een wereld waarin mensen in balans zijn en in harmonie leven met de natuur, in gesprek met elkaar, in vrede.'*

Renate: *'De natuur kan ons helpen om de balans te vinden. We zijn de verbondenheid met de natuur kwijtgeraakt, die moeten we herstellen.'*

Olga: *'Het gaat ook om de balans tussen overvloed en schaarste, een eerlijke verdeling. In de huidige samenleving draait alles om economische zelfstandigheid, wie niet werkt, staat aan de kant.'*

Renate: *'Jan Pronk zegt het duidelijk: we moeten zorgen voor de zwaksten in de samenleving. Dat zijn we vergeten. We moeten het geheel weer heel maken.'*

Olga: *'Een holistische visie op welzijn. Welzijn van het geheel.'*

Femke: *'Dit vraagt solidariteit. En dat betekent offers brengen, teruggeven, voor onze welvaart hebben andere mensen en de natuur geleden. Of beter: lijden mensen en de natuur nog steeds.'*

Olga: *'Kijk naar de seizoenen. Het is niet altijd lente, groei en bloei. Er is ook verval nodig en herstel.'*

Renate: *'Het huidige systeem faalt. De 1.115 uithuisgeplaatste kinderen van de toeslagenaffaire zijn letterlijk het kind van de rekening. Er is geen sociaal vangnet.'*

Femke: *'In veel dorpen is dat er nog wel, een eeuwenoud wortelnetwerk van families die elkaar steunen en beschermen. Vaak voortgekomen uit armoede. Dit verklaart misschien ook waarom solidariteit met buitenstaanders vaak ontbreekt. De angst om weer terug te vallen in armoede is dan – onbewust – nog aanwezig.'*

Soraya: *'Solidariteit betekent ook risico's nemen. Het gevaar bestaat dat je teleurgesteld wordt. Jij geeft, maar krijgt niets terug.'*

Fanu blaft. Is er gevaar? Je kunt op me rekenen!

Olga: *'Angst is een diepgewortelde primaire emotie. Een overlevingsstrategie.'*

Soraya: *Je kan solidariteit ook zien in termen van functionaliteit. Wanneer er schaarste is, weinig materiële middelen, is samen delen functioneel. In een individualistische maatschappij als de onze, lijkt dat niet nodig. Maar we missen wel de sociale samenhang, die blijkt dus ook functioneel. Je ziet daarom ook veel lokale initiatieven om die samenhang weer te herstellen.'*

Femke: *'Schaarste gaat niet alleen over materiële zaken. Ook gebrek aan tijd leidt tot verminderd denkvermogen. Het is verontrustend dat de mensen met veel geld en macht, vaak onder hoge tijdsdruk staan. En daardoor geen goede beslissingen kunnen nemen.'*

Olga: *'Dus moeten we vertragen, ruimte creëren om na te denken en te reflecteren. Dat is wat we met dialoog natuurlijk doen.'*

Diepe zucht van Fanu.

Renate: *'En ook relativeren. Vroeger had je de plaatselijke dorpsgek op het plein die onzin uitkraamde, tegenwoordig schreeuwt hij, samen met heel veel andere gekken, op de sociale media om aandacht.'*

Olga: *'Ook daarin is onbalans. Sociale media zorgen voor verbinding, maar hebben ook een schaduwkant, zoals het dark web en alle agressie die vermenigvuldigd wordt.'*

Femke: *'Wat weten we nu over de tijdgeest? En wat staat ons te doen?'*

Renate: *'We hebben veel perspectieven bij elkaar gesprokkeld. De rode draad is wel duidelijk: de tijdgeest wordt gekenmerkt door het ontbreken van en zoeken naar balans. Persoonlijke balans, collectieve balans, ecologische balans.'*

Olga: *'We noemen dat de ontwikkeling van de I-age, waarin het individuele belang centraal staat, naar de S-age, waarin we zorgen voor het collectief en we het individuele belang respecteren en verder bewegen naar het geheel. Dat is het proces van angst, naar interesse, naar verbinding en uiteindelijk liefde.'*

Femke: *'Wat als we de liefde en verbondenheid als uitgangspunt nemen? Kunnen we van daaruit de angsten en trauma's wegnemen en de samenhang herstellen? En weer in harmonie met elkaar en de natuur gaan leven?"*

Uiteindelijk gaat het inderdaad om liefde.
Voor jezelf, door te accepteren dat je het soms ook even niet weet.
Voor de ander, door jezelf niet altijd op de eerste plaats te zetten en te ontdekken wat je voor de ander kan betekenen.
Voor de tijd, omdat wijsheid komt met de dagen.
Voor nieuwsgierigheid, als magnetische kracht naar een groter bewustzijn.
Want dan raken we betoverd door de spirit van liefde voor het geheel.

Fanu staat op, de natuur roept. Naar buiten!

Een sage is een traditioneel volksverhaal dat zich afspeelt op een bekende plaats en op een bekend moment in de tijd en vaak gegroeid is om een historische kern. De sage is doorgaans een kortere vertelling dan een sprookje en behandelt een bepaalde vorm van volksgeloof. Sagen bevatten veel angstaanjagende, bovennatuurlijke elementen en vertellen bijvoorbeeld over heksen, tovenaars, spoken, weerwolven, over reuzen, kabouters, nachtmerries (het wezen, niet de droom), Witte Wieven, duivels. Sagen kunnen ook vertellen over moedige en sterke helden, over geduchte rovers, onderaardse gangen, verborgen schatten en bodemloze putten. In principe werden de sagen vroeger als waarheid verteld. Door vertellers en publiek werden ze ervaren als non-fictie.

Een sage is dus weliswaar verzonnen, maar bevat doorgaans een kern van waarheid. Door middel van de sage wordt getracht een verschijnsel of gebeurtenis op narratieve wijze te verklaren. Sagen komen voort uit de schriftelijke of orale traditie.

21 VRAGEN
VOOR DE 21STE EEUW

Vragen om over te mijmeren na het lezen

1. Wat hoor ik als ik stil ben?
2. Welke diepere behoeften kan ik horen als ik aandachtig luister?
3. Welke waarden/principes reizen met mij mee?
4. Streven we een ideaal na? En zo ja, wat zijn dan onze aannames over het ideaal?
5. Hoe ziet de minimale, waardige samenleving eruit (Decent Society)?
6. Hoe verhoud ik me tot (het) wij?
7. Hoe kunnen we de tijd nemen om in een cirkel bij elkaar te zitten en te luisteren naar wat er écht speelt?
8. Hoe kom ik in een (gesloten) cirkel en er weer uit?
9. Hoe kan ik vertragen tegen de urgentie van onze angsten in?
10. Hoe kan ik erbij blijven als het ongemakkelijk wordt?
11. Hoe kan ik mijn innerlijke kompas raadplegen?
12. Wat zie ik als ik de realiteit onder ogen zie?
13. Hoeveel perspectieven kan ik tegelijk aan?
14. Durf ik alle stemmen te horen, ook de ongehoorde?
15. Wat is de waarde van de minderheidsstem?
16. Welke ranking is er?
17. Wat staat mij te doen?
18. Wanneer schiet ik in het oplossen zonder tijd te nemen voor waarnemen, onderzoeken en analyseren?
19. Wat mag ik loslaten?
20. Wie ben ik zonder angsten?
21. Bestaat iets of maken we het (sociaal constructionisme)?

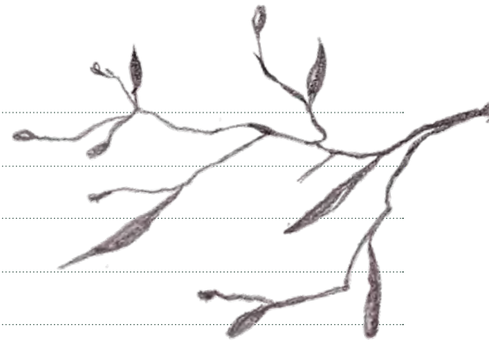

MET DANK AAN

Graag danken we alle deelnemers aan de 21-diners voor het delen van ieders wijsheid, ervaring, kennis, gevoelens en wat dies meer zij. De deelnemers aan het online onderzoek danken we in het bijzonder voor hun bijdrage aan het beeld van de tijd-geest dat we hier hebben geschetst.

21-diners:
Albert Jan Slomp, Alma Wattimena, Amy van Son, Andre Janssens, Anook Cleonne, Ariane Struyvenberg, Arnold Reusken, Arthur Hol, Aukje Nauta, Bart Brandsma, Bas Arends, Bastiaan Geurts, Berlinda Kerkhof, Bernhard Holtrop, Bianca Bernecker, Brecht van Beers, Brecht Caspers, Callista Koster, Carolien Frenkel, Caroline Swanenberg, Caroline Peet, Cécile van Els, Christel Verhoeven, Christien van Bergen, Damaris Matthijsen, Danielle Driessen, Danielle Schutgens, Dennis Kerkhoven, Diederik Slot, Dionne Vorst, Door Verbunt, Eja Praasterink, Els Rietveld, Erwin Elling, Ester Helthuis, Fanny Koerts, Feia Tol, Femke Zwaal, Fiene van Loock, Florien Smid, Frank Verbrugge, Gabby Nuchelmans, Geerd Schlangen, Geert Postma, Gerardine Marechal, Gigi Dingler, Gunilla Blijsie, Hanneke ter Velde, Hans Thissen, Hans Pijls, Heiko van Eldijk, Hermine Reuchlin, Hildi Glastra van Loon, Ikia van Zeilen-van der Veen, Jan Glastra van Loon, Jan Bom, Jan Ummenthum, Jantijn Swinkels, Jasper Enklaar, Jeanette Kalfsterman, Jeffrey van Meerkerk, John Gabrielse, Joost Borsboom, Jose Bernt, Julia van de Griendt, Karin van der Berg, Kristel Logghe, Laurens Houwink, Leandra de Sain, Lieke Verhofstad, Liesbeth van Reek, Linda Commandeur, Lineke Maat, Lineke Marseille, Loes Leatemia, Maaike Blom, Maaike van Leeuwen, Madeleine Boerma, Madelon Mulder, Majoie Hemelaar, Manou van Moorsel, Margit van de Bergh, Maria Mazarakis, Marian van Zandvoort, Marianne Luijk, Marie-Louise Voors, Marieke van der Werf, Marieke Hart, Marijke van den Hoogen, Mariken Leurs, Marit van Lenthe, Marjolein Hogenbirk, Marleen Janssen Groesbeek, Marleen van Klingeren, Martijn van Haagen, Merel Boon, Merlijn Slothouber, Michel Groenenstijn, Mickel Bos, Nel Buis, Nelleke Metselaar, Nienke van Dijk, Nils Roemen, Olga Plokhooij, Paul van der Plas, Paulien Assink, Petra Hofman, Pien Zaaijer, Piet-Hein Zwaal, Rachel de Jong, Raymond Witvoet, Rebecca Scholten, Renate van der Veen, Richard Schaasberg, Richard van Ommen, Roos Vervoordeldonk, Ruth Glastra van Loon, Saar Francken, Sandra Bindi, Sanne Roemen, Sanne Swinkels, Sjaan Abel, Stefanie Schuddebeurs, Suna Duijff, Sylla Palahdsingh, Sylvia de Groot Heupner, Sylvia Persoon, Sylvie Vermeulen, Tanya Hellemons, Thieu Besselink, Titia Wagenaar, Tonja Bos, Wieger de Leur, Willeke Janssen, Willem Lageweg, Wilrie de Wilde.

Online tijdgeest onderzoek:
Annelous de Vin, Callista Koster, Esther van der Ham, Herman Rijksen, Lie van Schelven, Lineke Maat, Maarten van Asbeck, Madeleine Boerma, Marian van Zandvoort, Merlijn Slothouber, Paul van der Plas, Rachel de Jong, Richard van Ommen, Roel Vogels, Sanne van Osnabrugge en Sjaan Abel.

BIJLAGE

21-DINERS
OP EEN RIJ

1.	21 maart 2016	**Heden – verleden – toekomst**	Anafora – Utrecht
2.	21 juni 2016	**Wat vraagt deze tijd?**	Oranjerie – Maarsbergen
3.	21 september 2016	**Loslaten**	Oranjerie – Maarsbergen
4.	21 december 2016	**Lichtpunten**	Colour Kitchen Zuilen – Utrecht
5.	21 maart 2017	**Nieuwe geluiden**	Stadszigt – Naarden
6.	21 juni 2017	**Energie**	Kraaybeekerhof – Driebergen
7.	21 september 2017	**Oogst**	Colour Kitchen Nieuwe Vaart – Utrecht
8.	21 december 2017	**Inspiratie**	Samaya – Werkhoven
9.	21 maart 2018	**Kiezen**	Moestuin Jagtlust – 's Graveland
10.	21 juni 2018	**Digitalisering**	Marnemoende – IJsselstein
11.	21 september 2018	**Gronden**	Veerhuis - Varik
12.	21 december 2018	**Innerlijk werk**	Samaya - Werkhoven
13.	21 maart 2019	**Passie**	Caatje aan de Lek - Culemborg
14.	21 juni 2019	**Er bij zijn**	Kraaybeekerhof - Driebergen
15.	20 september 2019	**Je uitspreken**	Moestuin Jagtlust – 's Graveland
16.	20 december 2019	**Gehoord worden**	Samaya - Werkhoven
17.	22 april 2020	**Hoe vinden we elkaar?**	Online
	21 juni 2020	*vervallen vanwege pandemie*	
18.	21 september 2020	**Tijdgeest**	Online
19.	20 december 2020	**Verdragen en verlangen**	Wandeldialoog
20.	21 maart 2021	**Hoop**	Wandeldialoog
	21 juni en 21 september 2021	*vervallen vanwege pandemie*	
21.	21 december 2021	**Sage**	Samaya - Werkhoven

INSPIRATIEBRONNEN

Dialoog

- Amanda Ridings – *Pause for Breath (2010)*
- Bart Brandsma – *Polarisatie (2016)*
- Chris Corrigan – *Tao of Holding Space (2006)*
- Christina Baldwin – *Calling the Circle (1994)*
- David Bohm – *Unfolding Meaning (1985)*
- Jos Kessels, Erik Boers, Pieter Mostert – *Vrije Ruimte, Filosoferen in organisaties (2002)*
- Marie-Ève Marchand – *The Spirit of Dialogue in a Digital Age (2019)*
- Olga Plokhooij & Renate van der Veen – *Basisprincipes van Dialoog (2018)*
- William Isaacs – *Dialogue and the Art of Thinking Together (1999)*

Vreedzaam samenleven

- Adam Kahane – *Power & Love (2009)*
- Avishai Margalit – *De fatsoenlijke samenleving (1995)*
- Carl R. Rogers – *Over mens zijn (1980)*
- David van Reybrouck & Thomas d'Ansembourg – *Vrede kun je leren (2017)*
- Jan Bommerez – *Door de bomen het bos zien (2016)*
- Joseph Jaworski – *Oorsprong, de innerlijke weg naar kennis (2012)*
- Marschall B. Rosenberg – *Geweldloze Communicatie (2003)*
- Peter Block – *Community (2018)*
- Ramsey Nasr – *De fundamenten (2021)*
- Robin DiAngelo – *Witte gevoeligheid (2018)*
- Rutger Bregman – *De meeste mensen deugen (2019)*

Anders organiseren en transformatie

- Carola Wijdoogen – *MVO doe je zo, het vak van duurzaamheidsmanager vanuit mijn ervaring bij NS (2016), 7 Roles to Create Sustainable Success (2022)*
- CPB – *Trends, dilemma's en beleid, Essays over ontwikkelingen op langere termijn (2000)*
- Daniel Kahneman – *Ons feilbare denken (2011)*
- Dieuwke Begemann – *Natuurlijk veranderen (2008)*
- Esther de Haan – *Transities van sectoren, systeemleren als succesfactor (2017)*
- Frederic Laloux – *Reinventing Organizations (2014)*
- Heraclitus – *Alles stroomt: Fragmenten (2014)*
- Jan Rotmans – *Nederland kantelt. Verandering van tijdperk (2014)*
- Jim Collins – *Good to Great (2001)*
- Makodi Biereenu-Nnabugwu & Patrick Chukwudi Uchendu – *Dialectics and social transformation in modern political thought: A comparative study of Hegel and Marx in African Journal of Political Science and International Relations (2017)*
- Margaret Wheatley – *Leiderschap en de nieuwe fysica (1992)*
- Meredith Belbin – *Management Teams, why they succeed or fail (1981)*
- Otto Scharmer – *Theory U (2007)*
- Otto Scharmer & Katrin Kaufer – *Leading from the Emerging Future (2013)*
- Ros Tennyson & Julie Mundy – *Partnershipbrokers in Action (2012)*
- Vivien Burr – *An introduction to social constructionism (2003)*
- Yuval Noah Harari – *Homo Sapiens, A brief history of humankind (2011)*

Persoonlijk leiderschap

- Edith Eva Eger – *De Keuze (2017)*
- Godfried IJsseling – *De zelfbewuste leider (2019)*
- Ingeborg Bosch – *De herontdekking van het ware zelf (2000)*
- James T. Webb – *Searching for Meaning (2013)*
- Joseph Jaworski – *Synchroniciteit, De innerlijke weg naar leiderschap (2000)*
- Margaret Wheatley – *Perseverance (2010)*
- Margaret Wheatley – *Who do we choose to be (2017)*
- Paulien Assink – *Uit het harnas!, Vier wegen naar authentiek en verantwoord leiderschap (2005)*
- Viktor E. Frankl – *De zin van het bestaan (1978)*

Andere bronnen

- Bridges Transition Model – *www.wmbridges.com/about/what-is-transition*
- *www.mvonederland.nl*
- Partnerships Brokers Association – *www.partnershipbrokers.org*
- *www.schuldeiserscoalitie.nl*
- Trouw, Ton den Boon – *Alles is in transitie behalve het klimaat (2019) – www.trouw.nl/nieuws/alles-is-in-transitie-behalve-het-klimaat~b70d6d07/*
- Van Dale – *Groot etymologisch woordenboek (2019)*

VRAGEN ONLINE ONDERZOEK
NAAR DE TIJDGEEST

Het online onderzoek bestond uit een vragenlijst met de volgende vragen.

1. Wat zijn jouw eerste associaties bij het woord tijdgeest? Wat betekent het volgens jou?
2. Kun je een recente persoonlijke ervaring delen waarin je iets hebt ontdekt over deze tijd? Zo ja, hoe zou je deze situatie in een paar zinnen omschrijven?
3. Wat zegt deze ervaring volgens jou over deze tijd?
4. Wat is de invloed van deze ontwikkeling(en) op jou persoonlijk en op jouw omgeving (privé, werk)?
5. Wat is volgens jou kenmerkend voor de ontwikkeling van de samenleving de afgelopen 5-10 jaar? Als je rode draden ziet, kan je die omschrijven?
6. Wat leert de coronacrisis ons over de tijdgeest?
7. In hoeverre zijn deze onderwerpen (gronden, innerlijk werk, je drijfveren kennen, op komen dagen, je uitspreken, gehoord worden, elkaar vinden en loslaten) volgens jou relevant voor het begrijpen van de tijdgeest?
8. Kun je hierbij ter illustratie een persoonlijke ervaring delen? Zo ja, hoe zou je deze ervaring in een paar zinnen omschrijven?
9. Welke nieuwe inzichten en gewoonten heb jij voor jezelf opgedaan of ontwikkeld? Wat (overtuigingen, gedragingen) heb jij losgelaten?
10. Wat zijn we collectief aan het leren? Wat laten we achter ons? Wat moet er nog ontdekt, losgelaten of ontwikkeld worden?
11. Wat gloort er aan de horizon, waar put jij hoop en kracht uit?
12. Hoe kan jij bijdragen aan de ontwikkeling van een samenleving waarin jij graag leeft, woont en werkt?
13. Welke bijdrage verwacht jij van anderen, het collectief?
14. Wat is er volgens jou nodig om zo'n collectieve inspanning of beweging tot stand te brengen?
15. Wat hebben we nog niet gevraagd en zou je graag willen delen?

COLOFON

© December 2021 | Spirit of the Age
Alle rechten voorbehouden. Uitgegeven in eigen beheer.

Teksten
Femke Zwaal, Olga Plokhooij,
Renate van der Veen, Soraya Arou-Gouya

Gedichten
Femke Zwaal
Tekst Sociaal constructionisme en Dialectiek van transformatie
Soraya Arou-Gouya
Tekst Cirkels
Olga Plokhooij
Tekst Dialoog
Renate van der Veen, Olga Plokhooij
Tekst Samenwerken aan duurzame doelen
Femke Zwaal
Tekst Oplaadplekken
Renate van der Veen

Vormgeving
Marie-Louise de Bruijn | Gravue Concept en Creatie

Portretfoto's
Henk-Jan Winkeldermaat | Punkmedia

Drukwerk
Lulof

www.spiritoftheage.nl